

הן יקטלני לו אייחל

פרקים מזעזעים מתוך ספר קורות חיי של האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זצוק"ל בתקופת השואה

היו לו "צרכים" משלו ו"דאגות" משלו, כפי שתיאר פעם אחד ממעריציו, בעוד כל מישוהו אחר עיניו כלות לפרוסת הלחם ובעודה בכפו יבלענה, עמד הרבי המורעב במחנה ביום השבת והתלבט כשהפרוסה בידו אין ייטב בעיני השם: אם כשיאכל, כדי שלא לצום בשבת, ולקדש על הפת, או כשיימנע מלאכול, מאחר שאין לו מים לנטילת ידים...

כי אתה עמדי

לכל מקום שגלה הרבי בתקופת ההשמדה גלתה שכינה עמו. תיכף כשעמדו רגליו בכניסה למחנה-המות צללו האזנים מקול הכרוז שהדהד מפיו בלהט: "יהודים קדושים, זכרו, גם פה הקב"ה נמצא וממציא עצמו אלינו, לית אתר פנוי מיניה". הוא התהלך באושביץ כפסוק חי מספר תהלים: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע – כי אתה עמדי!" וקיים בנפשו את דברי חז"ל (ברכות דף י"ע א') "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" – לפי פירושו של הצדיק רבי מרדכי מנסכיו ז"ע: "שלא יפסוק מדביקות באלקים". בשיא היגון והצרות לא הסיח דעת ולא חדל מעבודת שמים. מתחת לאפם של המרצחים הנתעבים, הסטרא אחרא בהתגלמותה, היה לומד ומתפלל ומקיים מצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. בחירוף נפש נזהר שלא ייכשל בצוק העתים אף בקוצו של יו"ד, הידורים ומכשירי מצוה, אפילו אינן מגופי תורה.

מספר השריד ר' אשר ברנר, יליד טורגמאש בהונגריה, שעלה אחרי השואה לארצנו הקדושה: "באושביץ הוצבתי בפלוגה אחת עם האדמו"ר מקלויזנבורג אבל הוא סבל יותר מכולנו, כי עמד בעקשנות מופלאה על שלו... לא אכל טריפה, כל יום הניח תפילין (שהביא עמו ברכבת בסיכון רב), אירגן תפלה בציבור, וכאשר הגיע יום השבת, שאנו לפעמים שכחנו בכלל על קיומו, הצליח הוא בתחבולות שונות להימנע מחילול שבת... יחד עם זה לא הניח אף פעם שמישהו אחר יעשה במקומו את מיכסת העבודה המוטלת עליו... כל זה עורר את חמתם של ה"קאפוס" שהציקו לו מאד, והרביצו לו מכות רצח... אולם לאט לאט חל שינוי ביחס אנשי ה"קאפוס" אליו... הוא רכש לו מוניטין כאיש קדוש, והרבה מהם שהציקו לו מקודם התחילו להטות אליו חסד אחרי שעמדו על אופיו, על עקרונותיו ומסירות נפשו". (מתוך ס' "בקדושה ובגבורה" עמ' 230).

בשנים מאוחרות, כשחלפו כבר עידן ועידנים מימי עניו ומרדו, סח פעם הרבי זצוק"ל לאחד ממקורביו: במחנה אושביץ סיכנתי עצמי בקור וכסיתי את גופי בבגד קרוע דק מן הדק, אשר הוטב בעיני יותר מכל המלבושים והסחבות שנתנו לנו, לפי שהותקנו בו לולאות לרוכסו צד ימין על צד שמאל, כפי שנהגו אבותי הקדושים... ומי יודע... אולי בזכות שזוהרתי בכך שרדתי בחיים..."

ועוד סיפור בהזדמנות אחרת: "אצל הגרמנים התהלכתי עם מנעלי עץ לרגלי. יום אחד נזדמנה לי נעל שהיתה מרופדת עליה ג"כ חתיכת עור. הרמותי את המנעל לראות מה זה... התברר לי שזו חתיכת קלף מפרשיות של תפילין... הסתכלתי מה כתוב בה ועיני חשכו: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם..." ופרצתי בבכי... היטב חרה לי מבזיון הקודש, וגם נחרדתי מן הרמז שרמזו בזה מן השמים..."

שריד קטניקים מאושביץ ששהו בקירבתו, מתרגשים עוד היום, כל אימת שזכורים באדמו"ר מקלויזנבורג כשחזר על פתחי הצריפים בצהרי יום השבת ושאל בקול מתחנן, מי מבני עמו מוכן להתחסד אתו, כי הוא מוכרח בשעה זו לקיים מנהג אבות ולאכול חתיכת "בצל" לכבוד שבתו וכאשר אורו עיניו, משהושיט לו אימי מעט גלדי בצל ראויים לאכילה

בגיא צלמות "אושביץ"

"אושביץ" היה הגדול והאיום מכל מחנות הריכוז וההשמדה שהקימו הנאצים ימ"ש ברחבי אירופה. "אושביץ" היה גיא-אבדון זוועתי שכמעט כל באיו לא ישובו, פה התעללו ודיכאו המוני אסירים בעבודת-פרך ובעינויים זוועתיים עד שנפחו את נשמתם. כאן פעלו במלוא הקיטור מתקני-תופת, תאי גזים וקרימטוריונים, שנוצרו מלכתחילה לשם טבח בזק של מיליוני בני-אדם נמקים – רובם ככולם: יהודים – שנידונו לכליה. קרוב לשני מיליון איש מצאו כאן את מותם הטראגי.

ומשטר אימים שרר בין החיים בגיהנום האושביצי. בצל תמרות העשן שהתאבכו מן המשרפות, נשחק כאן האדם, בחיר היצורים, בכפות הטרף של חיות אכזר מהלכי על שתיים, וניטשטש כביכול צלם האלקים הטבוע בו. כל הבא בשערי אושביץ נבלע כהרף-עין במערבולת השטנית והברברית של מלאכי חבלה, תליינים ורבי-טבחים ושאר יצורי שאול, אשמדאי וגונדא דיליה, כולם שטופי תאוות דמים ונטולי כל רסן אנושי, הרומסים את קרבנותיהם בחימה שפוכה משתוללת בלא שידעו שבעה. אין בכח העט היבשה ולא במטבעות הלשון השגורה בפינו כדי לתאר או לפחות להגדיר ולבטא בצורה נכונה את החזיון האימתני: אושביץ.

אלי תופת נוראה זו הובא האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג זצוק"ל, בתוך משלוח גדול של יהודים אומללים, יהודים באלפיהם, הלקוחים לשריפה. רצצה ההשגחה העליונה למלט אותו מן הגרדום בדרך פלאית, אחרי שכבר היה כפסע בינו ובין המות, ונתנה בלב האשמדאי ד"ר יוזף מנגלה הנודע לשמצה שיסווג אותו כמי שמסוגל לעבודה ועוד צפויה לו מנת-חיים שאולי היא גרועה מן המות, הכל – כפי שהתברר אח"כ – למען הדורות הבאים. רצתה ההשגחה העליונה לצרפו ולזככו בכור העינויים המחריד הזה, "וכל העומד לשרוף כשרוף דמי" (השוה: מנחות דף ק"ב ע"ש), כדי לעשותו בחיים-חיותו נס להתנוסס בדרגה עילאה של מקדשי השם.

הליכותיו בקודש והתנהגותו המופתית בתקופת האימים של כליאתו באושביץ, כמו בימים הבאים כשהתגלגל ממדור גיהנום אחד למשנהו, היוו כעין תופעה חד-פעמית אשר קשה להשיג אותה בשכל אנושי פשוט. הוא חי בעיגול-אור משלו. שהיה מעורה, כביכול, במציאות הסובבת אך ברזמנית מנותק ממנה. אומרים ש"אושביץ" היתה כעין פלניטה אחרת שלא מעולמנו. האנשים שמה לא חיו וחשבו כמו שאר בני-תמותה אשר על פני כדור הארץ. והדברים נכונים.

מה מאד ייפלא, אם כן, שבטבורה של אושביץ זו ובבנותיה יצר לו הרבי זצוק"ל כעין "פלניטה בתוך פלניטה". הגיגיהם של מרבית נדוני אושביץ וכל מעיינם היו בנושאים אחרים, והגיגיו שלו בנושאים אחרים, כאילו היה שרוי כאן רק בגוויתו, בלבוש הארצי שלו, אך רוחו מרחפת אי-שם בגבהים.

מחנות הריכוז היו כידוע אמצעי הדיכוי הראשון והראשי של הנאצים ימ"ש. כאן הופעלה מערכת דיכוי והשפלה אל-אנושית שהיממה רוח אנוש והפכה את נפשו בהמית, הזיות האנשים במחנה, הזיות בהקיק, חגו מסביב לפרוסת לחם יבשה או קליפת תפוח אדמה לשבור רעבונם – הרבי זצוק"ל כל דאגותיו לצרכי הנפש והנשמה: להניח תפילין, ליטול ידים, להתפלל, קידוש לבנה. אנשים מן המצוי חשבו, אם בכלל, על עצמם – הוא זצוק"ל כאב (כ"ף דגושה וקמוצה, אל"ף פתוחה) בלבו על כי "שכינתא בגלותא", הלא "עמו אנכי בצרה" כתוב. הלא בזמן שיהודי בודד שרוי בצער שכינה מה לשון אומרת "קלני מראשי, קלני מזרועי" וכל-שכן בעת שכל-כך הרבה יהודים.

– המודיע –

< 100 >

האנשים שנמצאו בשכנותו בצרף ולחצו, איככה מסכן הוא את עצמו, לא השיב להם. כאשר הגבירו את לחצם "ראיימו" עליו, שאם הוא איננו אוכל מתבשילי המטבח המרכזי, ילכו גם הם בעקבותיו, נרתע כלשהו מדבריהם אולם ביקש שימתינו לו, שיתנו לו ארכה לחשוב... בינתיים התרחש הפלא, שמסופר עליו בשורות הבאות, ואשר שימש בידי הרבי הוכחה ניצחת שמן השמים הסכימו להחלטתו... מני אז חדלו האנשים ללחוץ עליו והשתדלו לסייע ביזו...

באיזה פלא מדובר כאן? סיפר על כך הרבי זצוק"ל בכבודו ובעצמו, במהלך אחד משיעוריו הפומביים בחומש עם רש"י, שלימד בארץ ישראל בשלהי שנת תשד"מ (פרשת ראה). "הייתי בשואה אך טריפות סרבתי לאכול" במלים אלה פתח את סיפורו. "הגעתי לאושביץ", היה זה ביום שישי שחרית בשעה עשר, ותיכף כשירדנו מהרכבת דחקו בנו בכח ובאכזריות להיכנס אל תוך המתנה... מיד אחרי בואנו חילקו שמה אוכל לאנשים שנבחרו כשרים לעבודה, היה זה מאכל בשרי לארוחת בוקר, והכל נדחקו לקבל מנה זו... המריצו אותי שאבוא ג"כ לאכול מחלוקה זו, אך אני הגבתי, שבשום אופן לא אוכל טריפות אצל רשע זה שלקח ממני את כל אשר לי. בשום אופן לא אוכל טריפות... וכה צמתי כל אותו יום שישי צום מלא, פשוטו כמשמעו בערב כבר הייתי רעב ותשוש מאד..." ושוב למחרת ביום שבת קודש שומע אני צועקים ומכריזים שיבואו לאכול... אך אני לא הלכתי... וכה ישבתי מכוסה בתוך עצמי... וכשהתרוקן הצרף ואף אדם לא נשאר שמה לפתע פתאום התפרצתי בבכיה ונחלי דמעות נפתחו - למרות שלא נהגתי לבכות, כי קבלתי על עצמי לקבל

אשר השיג ממטבח המחנה, פרש לו אל פינתו וישב בוכה שעות שלמות עם הבצל בידיו, כשעיניו העצומות יורדות פלגי דמעה. נשגב הדבר מבינתנו. מי בא בסוד קדושים. אבל צרף המלים כשלעצמו "בצל לשבת" עם אושביץ אינו מתיישב בתפיסתנו. אהה, מהיכן שואבים זוחות נפשיים וגבורה עילאית כזו! "אושביץ" היה המדור השביעי בגיגונם של מטה, שאול תחתיה, שמה פרפרו רפאים שלדי-אנוש את פרפורי חייהם האחרונים, וענני דם ואש ותמרות עשן התאבכו לכל מלוא האופק. האדם באושביץ שעוד לא איכזר צלמו נאבק בצפרניו את מאבק הקיום הפיסי הנואש, ואת חזות-הכל ראה בפרוסת לחם עבשה, בלגימת מים רלוחים, או בקצהו של דרגש מזוהם לשכיבה. המוח המרוצץ לא היה מסוגל לחשוב על נושאים שמעבר לקיום הנפש הבהמית. והנה ב"אושביץ" זו מתהלך אדמו"ר כיצור עילאי שאינו מעלמא הדין, שכל הסובב נוגע ואינו נוגע בו, שבתוך תוכו של התופת אין לו שום דאגה אחרת כי אם זו: מהיכן לקחת בצל לכבוד שבת!

השרידים מספרים עוד, כי באושביץ כמו בקלויזנבורג, לא החסיר הרבי אף פעם מלומר דברי תורה בשבת בינו לבין עצמו, כאילו היה עורך עכשיו את שולחנותיו בקהל חסידים, במיוחד הקפיד על אמירת התורה בשעת "רעוא דרעיון". והיה מכסה את ראשו בעת האמורה בשולי כותנתו או כשמיכה דקה שלקח מעל הדרגש בצריפו.

סח אחד מהם, והוא חילוני שחזר בתשובה, כי פעם אחת באושביץ נזדמן לו לשחות בקירבת האדמו"ר ושמע אותו אומר תורה על הפסוק "שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, הושיעה לו ימינו זרוע קדשו". הרבי אמר מה שאמר, אחרי שתירגם תחילה את הפסוק כולו ליידיש המדוברת, מלה במלה. "לא הבנתי אז מה הוא אומר" סיפר האיש "אבל הפסוק כשלעצמו היה מקומם אותי וחמתי בערה כי עד להשחית: איזה מן דיבורים אני שומע, איזה ה"נפלאות"? איפה "זרועו"? ואולם אחרי שחלפו שנים והרפתקאות, ונזכרתי שוב ב"תורה" שהיה אומר עלה רעיון במנחם: האם זה עצמו לא "נפלאות", שיש מציאות פלא כזאת, שבתוככי הגיהנום אושביץ יושב לו יהודי מאמין באלקים ובטוח בו ומתחזק בנפלאות שעתיד לעשות? והרעיון הזה הוא שגרם לי, אם כי באיחור רב, להחעורר לתשובה..."

חסידים שעקבו אחרי רבנו בעשרות השנים הבאות, ונוכחו לדעת שלעולם אינו מחסיר בשבת מלומר תורה ב"סעודה שלישית". אפילו ביחירות, אפילו כשאין אדם שומע אותו, כגון בהיותו מאושפז בבית-חולים ושרוי בדמדומים מרוב חולשה, הרהיבו פעם לשאול ולדעת מפיו: מה פשר אמירת תורה כזאת? והשיב להם בקיצור וברמיזא כמגלה טפח ומכסה אלפים אמה: "את התורה צריכה להיאמר ולנסר באוירה דהאי-עלמא, יש לזה תכלית..."

דורשי רשומות היו קוראים לזה: "אמירה לגבוה..." או כמליצת יודעי ח"ן: "מלין לצד עילאה..."

פה קדוש

במיוחד התאמץ והקפיד כל ימי שהותו באושביץ, וכן בתחנותיו הבאות, שלא להתגאל במאכלים שאינם כשרים, מחותנו הרה"ח ר' משה וייס (כיום בירושלים) שנתגלגל למחנה באותו פרק, מוסר בעדותו האישית כי הרבי זצוק"ל סרב בתוקף ונמנע אפילו לטעום טעימה כלשהי מהמאכלים והתבשילים שקיבלו העצורים בצמצום שבצמצום ממטבח המחנה, אפילו ללגום לגימת קפה שחזר חם, לא הסכים אלא לעתים נדירות, אחרי שבדק ומצא כי המים הודתחו ביורה מיוחד ובאופנים המותרים מבחינת בישולי עכו"ם (דהיינו שהוסיף ישראל קיסס באש מתחתיו).

סח לי בן-ביתו הרה"ח ר' אברהם איידלס (כיום בבוררפארק): עם בואו לאושביץ, דאג הרבי להודיע לכל היהודים סביבו, שע"פ דעת תורה חייב כל אחד לשמור על כוחותיו ועליהם לאכול פת מכל מה שיתנו לפניהם. וכך היה אומר: "מאחר שהשונא מתכוון עכשיו לחסל גם את הגוף היהודי, לא רק את הנפש, ואינו נותן לך שום ברירה להיחלץ מן הגזר-דין שהוציא עליך, מצוה עלינו לעשות את ההיפך מכוונתו... לא זו עת להימנע מאכילה ולסכן בזה את החיים..." (וכן כתב ב"שפע חיים" ח"ב עמ' צ"ד ש"ההיתר היה ברור בזה ואולי אף מצוה היה לאכול משום ונשמרתם לנפשותיכם" ע"ש).

עד כאן בנוגע לאחרים. לזולתו הורה לקולא. אולם הוא עצמו התנהג אחרת. הוא קיבל בלבו החלטה חזקה כבדל ששומר על קדושתו מרחם ואינו מכניס לתוך פיו שום דבר שאינו כשר ויהי מה. כאשר חברו עליו

- המודיע -

< 101 >

באהבה את כל מה שקורה, כאשר ציונו ה', אך בצהרי אותו יום ש"ק פרצתי בבכי איום – ואמרתי: "רבונו של עולם, נשארתי לבדי חסר כל, את הכל לקחת ממני, נשארתי עירי ויחף, ועוד אלך לאכול טריפות? אינני רוצה לאכול טריפה! אינני אוכל!"

"והנה בעוד אני יושב עם עצמי ומדבר ככה, נכנס אל הצריף יהודי מבוהל וניגש אלי ישירות, כשהוא שואל: האם הנכס הרב מקלויזנבורג? מאד נבהלתי מעצם השאלה, כי את הרבנים וכלי הקודש נהגו הרוצחים להוביל ראשונה אל הכבשן... אבל תוך כדי דיבור בא אלי יהודי נוסף וקורא לעברי: "הנך מחויב לגשת מיד, סמוך לדלת עומד מישהו וממתין עליך..." ולא נותרה בפני שום ברירה, כי אם לגשת אל הדלת, אף שהייתי חושש מאד אולי זה "קאפו" או אחד מאנשי ס"ס, ואין לי פה שום אפשרות להימלט או להתחבא... אבל כשהגעתי קרוב לדלת ראיתי לפני אדם מבוגר, יהודי ששאל אותי במלים האלה: "האם הרבי מקשאנוב היה דודך?" ואני עומד ומשתומם... מהיכן ידע איש זה אודותי, כי אני שרוי פה במחנה אושביץ... ומהיכן ידע שהרה"ק רבי דוד מקשאנוב זי"ע היה דודי... והשבתי מיניהיוביה "אמת הדבר, הרב מקשאנוב היה דודי..." ומיהר והושיט לי ככר לחם וצלוחית מלאה ריבה, באמרו "הבאתי שיהיה לך מה לאכול, הבאתי שתשביע את נפשך..." וכהרה"ק עין נעלם האיש המסתורי והסתלק... ושוב לא ראיתי אותו יותר אף פעם..."

וראיתי אז בחוש כי יש אלקים בארץ... והצדקתי את עצמי (גם בעיני האנשים מסביב שלחצו עלי לפניכן שלא אתנזר ממאכל המטבח של הרשעים) על שלא רציתי לאכול טריפות... ואז קבלתי על עצמי, יהיה מה שיהיה, בשום אופן לא אוכל טריפה... במיוחד כשהקב"ה מזמן לי מאכלים... וקידשתי אח"כ על הפת ומצאתי מים ליטול את ידי, וישבתי לאכול סעודת שבת קודש..."

"וכל השנה שהייתי עצור אצל הנאצים ימ"ש לא אכלתי שום טריפות, למרות כל מה שעבר עלי במחנות, ואפילו ללא חילול שבת... ושמרתי אותי מן השמים, אף אחד מהרשעים לא ידע מי אני... וכמה פעמים כבר הייתי כפסע שבין החיים והמוות, רצו להכחיד אותי... וראיתי שהקב"ה מגין ומציל את שומרי התורה ולומדיה, אף זכות אבות הגינה עלי..."

להשלמת הנושא מוסיף הרה"ק אברהם איידלס, כי לא רק באושביץ, אלא גם לאורך כל תקופת השעבוד אצל הנאצים ימ"ש התנזר הרבי זצוק"ל ממאכלים לא כשרים מכל סוג שהוא. רק חלב הסכים מתחילה לשתות, חלב נקי שאין בו שום תערובת כלשהי, ולבסוף חזר בו. אימתי חזר בו? באחד הימים צבה בטנו, תופעה אופיינית לאנשים הסובלים מרעב, נפוחי כפף, ושמע שהאנשים מסביב מתלחשים שקיצו קרב מיד אמר לנפשו: אם בין כה וכה הולך אנכי, למה לי לשתות דוקא עכשיו חלב עכ"ס? וחדל מלשתות. ואחרי שתוך ימים ספורים התאושש והבריא, ונעלמה הנפיחות מגפו כליל לא הסכים לחדש את שתיית החלב.

האמונה והבטחון בנצח ישראל

"זכורני", סיפר הרבי זצוק"ל בחלק שני מספרו "שפע חיים" (עמ' ר"ה), "ששאל אותי אז פרופיסור במחנה, בלעג לשונו: נו, מה אתה אומר עכשיו לתכלית גורל היהודים? "יהיה טוב" השבתי לו. ולתמהונו הסברתי לו: "לא נביא אנכי, אבל השערה זו שבלבי נכונה היא, וכמו שאני יודע שאחרי הלילה יבוא בוקר כן הדבר הזה... אמנם כאשר תשאל אותי על גורלי הפרטי, לא אדע להשיבך, אבל בנוגע לשאלתך על גורל העם היהודי, יודע אני בוודאות שעמנו יישאר לפליטה, להיפך, הם הרשעים הנוגשים המה יכלו ויאבדו..." והצבעתי בפניו על כך שדבר זה כבר הוכיח את עצמו פעמים רבות במשך שנות קיום עמנו – שכבר קמו עלינו צוררים רבים, וערכו בנו פרעות בלי מספר, או בסופו של דבר, מהם לא שרד שם ושארית בארץ, אומות שלמות נמחו מעל פני האדמה אבל עם ישראל חי וקיים!" "אתה מוצא בישראל משפחות שלמות" הוספתי ואמרתי לו "שמקור ייחוסם מקדוש אחד שנהרג על קידוש השם לפני דורות רבים – ואילו אחרי ההורגים לא תמצא בקרב העמים שום מתייחס!" "והודה לי הפרופיסור בסופו ואמר שצודקים דברי."

מאושביץ לוורשה

אחרי ימים ארוכים של עינוי והשפלה במחנה ההשמדה אושביץ, נקרא הרבי זצוק"ל, בהשגחה פרטית נפלאה, להצטרף אל גדוד עובדי כפיא

יהודים שנשלח לעיר הבירה וורשה – בכדי לפנות הריסותיו של ה"גטו" המוצפץ והחרוב.

בגיוס וורשה כבר לא נותרו אז יהודים. אחרי ההתקוממות של השרידים שנכשלה, בחג הפסח בשנה הקודמת, תש"ג, חיסלו הנאצים ימ"ש את השארית האחרונה של הקהילה היהודית הגדולה ביותר באירופה, עד שנשארה כחפצם: "ודנריין". עכשיו זממו באכזריותם לסחוט ולנצל כל שארית כדעבודה יהודי שעוד נמצא אישם, באיסוף הביזה והשלל רב הערך, ובפירוק הריסות הבתים, כדי שיוכלו למכור את חומרי הבנין והברזל לקבלנים פולניים. גייסו, איפוא, לצורך זה כשלושים אלפי יהודים (מהם שרדו בחיים והגיעו לדכאו כעבור חדשים לא יותר מאלפיים נפש) מהמשלוחים שהגיעו מהונגריה, בהניחם שאין השפה הפולנית מוכרת להם, וממילא ייבצר להידבר בנקל עם האוכלוסיה המקומית.

בתוך האלפים האלה נמצא גם הרבי זצוק"ל ששמר בקפידה על אלמוניותו כל ימי שהותו באושביץ, והנה נבחר ב"סלקציא" כמי שמוכשר לעבודה המפרכת וצורך למשלוח שהוצא חי מתוך ממלכת הכבשנים. העובדים הועמסו כבהמות על הרכבת, בקרונות משא, להסיעם אל היעד בלא שום תנאים אנושיים. האנשים האומללים היו רעבים וצמאים לבלי נשוא. סיפר לי עד הראיה הרה"ק ר' משה וייס הי"ו, שנמצא אז עם הרבי בקרון משותף: במהלך שלושת ימי נסיעה טפטפו מים מג הקרון פנימה, מי גשמים כנראה, ומישהו אסף אותם בקופסאות פח שהתגלגלו לרגליו על הריצפה. פנה אליו הרבי בבקשה לתת לו מעט מן המים. סבר האיש לתומו שרוצה לשתות, לשבור את צמאונו, ונתן לו. אך לתדהמתו הגדולה, ברגע שקיבל הרבי את המים, הזדרז ונטל בהם את ידיו ג' פעמים לסירוגין – לשם טהרה. התקצף האיש ויצא מכליו, ביקש להכותו, איך הרהיב "לבזבז" את הנוזל היקר ששמו מים בצורה כזו. אולם הרבי השתדל לפייסו ודיבר אליו תחנונים: "כלום אין רחמים בלבך עלי, זה כמה לא נטלתי את הידים כדת וכהלכה?!"

בחירוף נפש

בבואם לוורשה, שיכנו אותם בשני מחנות ריכוז מיוחדים שהוקמו: האחד בשטח בית'העלמין היהודי ברחוב "גנשא", והשני בפאתי העיר, בפרבר "פראגה" אשר מעבר ל"וייסל". כאן חולקי לקבוצות בנות 2,000 איש כל אחת, כל קבוצה בבלוק בפני עצמו, שם היו ישינים בצפיפות על-גבי דרגשי עץ תלת-קומתיים. מן הבלוקים יצאו רגלי בכל יום העירה לעבודת הפרך, שנמשכה מעלות השחר עד הלילה, תחת פיקוח נוגשים מאשי ס"ס מזוינים ועוד מלאכי חבלה.

לעיני היהודים מהונגריה נגולה זוועת וורשה בכל מוראותיה. העיר רבתיים היתה לא כאלמנה אלא כגל עצמות ואפר. וורשה הגדולה, גולת הכותרת של הפזורה היהודית באירופה, היתה מוטלת לעיניהם הרוסה ושדודה. אין אף נפש יהודית. הכל חרב. הבתים קרסו כולם ממקדשי-מעט ועד בניני מגורים עץ ואבן. הרחובות היהודיים הטיפוסיים "נאלבקי" "טברדא" "פאביא" "נובוליפיא" ואחרים הפכו לעיי-חרבות. עבודת הפינוי היתה קשה ומסוכנת. היהודים השבויים נאלצו לחתור תחת יסודות הבתים ההרוסים למחצה לקשור בחבלים את הקירות ולהטותם בכח עד שנתמוטטו ויפלו, ולפעמים תוך די נפילה קברו חיים מי מהעובדים תחתיהם. במהלך פינוי החורבות נתגלו מרתפים, בונקרים, ובהם גוויות מעונות של יהודים מסכנים, משפחות שלמות שנהרגו ביריות, בגאזים שחנקו אותם, או שגוועו סתם כך מרעב וממגיפות. מפעם-לפעם מצאו העוסקים בפינוי בבונקרים מטבעות שהוחבאו, חפצי זהב וכדומה, אותם נהגו להחליף בחשאי אצל הפולנים תמורת תפוח אדמה או פרוסת לחם.

השריד ר' משה אליעזר איינהורן ע"ה (ממשפחה חסידית בכפר המרמ" רושי מסעיק, שאביו ר' מרדכי ע"ה הסתופף בצלם של ה"קדושת יאס טוב" זי"ע וה"עצי חיים" זי"ע לבית סיגט, והתגורר לעת זקנתו בבני ברק ובירושלים), ששהה אז עם הרבי זצוק"ל בבלוק משותף, "בלוק מספר 4", תיאר פעם באוזני את הלכי-נפשו בימים ההם כפי שנוכח לדעת מקרוב. לדוגמא: בקרב עובדי-הכפייה התפשטה בימים הראשונים מגיפת טיפוס המעיניים, כתוצאה מתנאים סניטריים תת-אנושיים שחיו בהם, וכל אחד חיפש במה לחסן את עצמו. המספר, שנזדמנה לו "מציאה כשרה" בעת עבודתו – בפירוק עיי-חרבותיו של ביח"ר מופצץ – וגילה באיך-רואים סכום כסף נכבד, בתשלום מלא התקשר עם גוי פולני שהביא לו כפעם-בפעם ככר לחם ויי"ש להחיות נפשו. היה, איפוא, ר' משה אליעזר פורס לאדמו"ר מלחמו ומן המשקה, כשהוא מפציר בו לאכול ולשתות, אך הרבי ויתר על

מגיד מראשית

סיפר לי השריד הר"ר מנדל ווידר ע"ה מחסידי בורשא (חי בערוב ימיו בבני ברק), שהתקרב אז אל אדמו"ר צוק"ל והיה מסור לטובתו, ושרוי במחיצתו בכל עת, כי במהלך העבודה בין הריסות הגיטו נזדמן לו זוג תפילין מעוכות והביא אותם אל הרבי. מיד החביא את התפילין במקום סתר שבצדיפס, וישמרו את הדבר בסוד כמוס, כדי שלא יתגלע שנית לצוררים חסידיו חלילה. רק כחמש-שש יהודים שכנים, אחים לצרה הובאו בסוד התפילין והתאפשר להם להניחן כשלא היתה מניעה. "כאשר יכולנו להניח ביום, שמחנו כעל כל הון, אך הרבה פעמים לא יכולנו להתחמק מ"עינא בישא" ורק בלילה בחסות החשכה הנחנו תפילין (בלא ברכה, כמובן) וקראנו בחפזה פרשה ראשונה של קריאת שמע "זאהבת..." ואחריו בא תורו של הרבי, שהאריך יותר..."

בנוגע לתפילין הללו, אשר נמצאו בין חורבות הגיטו, סיפר אדמו"ר צוק"ל בשנים מאוחרות: "כאשר ראיתי את התפילין האלה, נתבהר לי

כאלישע בעל כנפיים

עוד מספר לי רמ"א איינהורן, על זוג התפילין שהחזיק הרבי ברשותו, תפילין יקרות שהצליח במסירות נפש להסתיר כל העת מעין הצוררים, אף שחיפשו בכליו כמה פעמים. כל יום באשמורת הבוקר לפני היציאה לעבודה עמדו אצלו בתור כ-300 יהודים, שהשתוקקו בכל לבם להניח תפילין, והיו נאלצים להזדרז מאד, ולא הספיקה שעתו אפילו לקרוא את קריאת שמע עם התפילין, כדי לאפשר לכולם בזמן קצר לקיים את המצוה. שריד אחר, הר"ר אליהו יעקב שטיינמץ (כיום בויליאמסבורג), זוכר אף הוא את התנויה האישית של "העמידה בתור" אצל הרבי בבורשא כדי להניח תפילין, ומוסיף שהרבי גופו התפלל כמעט כל היום בעבודה בין חורבות הגיטו, כשדמעתו על לחייו, ומעט המקורבים שהכירו אותו

ענין תמוה שלא ידעתי את פשרו מיום הבר מצוה שלי... בבית אבא, ולמעלה בקודש, נהגו לכרוך את רצועות התפילין שלייד בצורה כזאת שהשי"ן על כף היד פונה כלפי פנים. והנה לפליאתי, כשבא יומי להתחיל בהנחת תפילין, עמד אבא הקדוש ולימד אותי לכוון כמו בנוסח אשכנז – שי"ן כלפי חוץ – מבלי שאדע מה זה ועל מה זה. הפצרתי באבא: מה פתאום, מדוע לא לשמור אמונים לנוסח צאנז? אך הוא נשאר בשלו ואמר: "עוד יבוא יום שתצטרך לזה..." וסתם מבלי לפרש. עכשיו שבאו התפילין האלה לידי בשעת הדחק ממש, וראיתי שהותקנו רצועותיהן כפי נוסח אשכנז, ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה זו שלימדני אבא בשעתו... צופה היה למרחוק... (ואמנם אחרי השואה כשהשיג תפילין חדשות חזר הרבי לכרוך הרצועות כמנהג החסידים, השי"ן כלפי פנים, וכן נהג עד יומו האחרון. מן הראוי לספר בדרך אגב, כי אחרי עשרות שנים, כשהגיע הרמ"מ ווידר פעם ראשונה לנתניה, ואדמו"ר צוק"ל היה מטייל אז בקריה עם כ"ק האדמו"ר רח"מ מויז'ניץ צ"ל (בעל "אמרי חיים"), הרהיב עוז ר' מנדל לגשת אל הרבי ולהפסיקו באמצע שיחתם. הרבי לא הכיר אותו, כי בורשא היה ללא זקן ועכשיו זקנו מגודל וכיו"ב, אך ברגע שהפליט מפיו

משיגים עליו שמא יתקרב אחד הצוררים. עד נוסף מעובדיהכפיה בבורשא, הוא הר"ר יעקב קאהן מסעליש (כיום בויליאמסבורג), ציין לפני כותב השורות שהרבי אירגן לפעמים באמצע העבודה "מנין" לתפלה בסכנת נפשות, ועליפי רוב נקבצו סביבו יהודים יוצאי הונגריה, שהכירו וידעו את אחרושיגו, בעוד יהודים ממקומות אחרים הגיבו בתמהון כלשהו על נוסח וצורת התפלה שלו (כגון שהתחטא אל אבשב"ש באמצע תפלתו בלשון יידיש המדוברת כפי שתינוק מדבר אל אמו) כי היה מתפלל שם בין החורבות כאילו עומד עכשיו בבית מדרשו בקלויזנבורג. עד שלישי, הר"ר אהרן ישעיה נוסנצווייג מטולטשאבא (כיום ב"וינין סיטי"), שהתגורר במחנה הריכוז מרוחק מהרבי כשני בלוקים, זוכר היטב את היום בו נאמר לו בסוד שיש בנמצא זוג תפילין אצל הרב מקלויזנבורג ב"בלוק 4" ומיהר ללכת אליו בהיחבא, הרבי הושיט לו את התפילין, של יד ושל ראש, בהארת פנים והוא נזדרז להניחן. אולם לא בכל יום נתאפשר הדבר. כשבאה לידי הזדמנות שניה, הלך שוב אצל הרבי בבלוק שלו. אך הפעם שכנה עצבות גדולה על פני הצדיק: לא היו בידו רק תפילין "של יד", את ה"של ראש" בזזו הצוררים ממנו.

את שמו "מנדל" התרגש הרבי עד מאד ונפל על צוארו באה"ר והציג אותו בפני אורחו האדמו"ר מויזניץ בזה"ל: "מנדל זה היה בשעתו שליח ההשגחה העליונה לגרום לכך שאנחנו נמצאים פה היום..."

בכף הקלע

בספר "זכור ואל תשכח" (עמ' 60) מסופר, כי בהיות הרבי זצוק"ל בווורשה, עלה בידי כמה מהאסירים להתקשר עם פרטיזנים מקומיים ויחדיו תוכננו כיצד להתקומם ולהתמרד נגד הנאצים, אך התכנית הייתה קשורה בבעיות מסובכות, וראשי המארגנים עצמם היו חלוקים בדעותיהם ולא יכלו להגיע לעמק השווה. החליטו, איפוא, לשאול את פי אדמו"ר מקלויזנבורג וכדבריו כן יקום. אחרי ששוחחו עמו, קיבלו את עצתו הנבונה, וויתרו על תכניתם מכלילת. כעבור זמן, כשהועברו מרבית האסירים מווורשה, והרבי עמם, ניסו חמש מאות הנוותרים לבצע בכל זאת את תכנית המרד, בניגוד לעצתו, ויצאו להילחם על הבריאות בחירוף נפש – אולם למגינת הלב חיסלו אותם הגרמנים ימ"ש עד האחרון שבהם.

השריד הר"ר מנדל ווידר העיד בפני, כי עם הסתערות המחודשת של הצבא האדום לעבר גבולות פולין, בתחילת חודש אב תש"ד, נתחדשו בלב השבויים התקוות לחיים. יום אחד כשנשמעו בווורשה מקרוב התותחים הרוסיים, ופה ושם נפלו פגזים פצצות, היו אסירי המחנה בטוחים בכך ששומריהם (הזקופים הפולניים ואנשי ס"ס) יסתתרו לעת כזאת במקלטים ובבונקרים, ואולי זוהי שעת הכושר להימלט מידיהם. אמנם הסיכון בבריחה היה רב. עוד לפני כן נודע להם, שמחוז לחומות הגיטו אורב להם האספסוף הפולני, אשר מקבל מידי הגרמנים חמש קילו סוכר בעד כל יהודי חי שיוסגר עליהם. אעפ"כ ניסו עכשיו לברוח, ובנסיון הזה השתתף גם הרבי, שבתוך קבוצה שלמה מעובדי הכפיה, בזחילה על ארבע, התקרב והגיע עד סמוך לחומות הגיטו. אולם בניגוד למה שציפו, הזקופים שנשארו על משמרתם הבחינו בהם ופתחו במטר יריות לעברם. לאחר שכמה מהם נפגעו מן הירי נאלצו האנשים לוותר על תכניתם ושוב בזחילה על עקבותיהם.

בנוגע להשתתפותו של הרבי זצוק"ל בנסיון הבריחה, יש להוסיף את דברי עדותו של הר"ר אליהו יעקב שטיינמן, כי בעת שהתגברו ההפצצות הרוסיות אמר הרבי ליהודים סביבו: "אות לטובה... אות לטובה... אין ספק בלבי שעתידים אנו להיגאל והרשעים לא יפיקו את זממם..."

הן יקטלני לו אייחל

ומספר הר"ר אהרן ישעיה נוסנצווייג: זוכר אני מאז יום זוועה אחד, יום נורא ואיום, כאשר כלבי הס"ס העירו אותנו לפנות בוקר באכזריות רבה והודיעו שהיום תיערך "סלקציה", פירוש הדברים היה, שהצוררים ימ"ש החליטו "לצמצם" את אוכלוסיית המחנה, לחסל את "המיותרים" בעיניהם, והלשאי רב חייס רק כחי עבודה מינימלי כראות עיניהם. הוצאו, איפוא, את האנשים להסתדר בשורות ולהמתין לחריצת גורלם, עוד עכשיו התמונה המזעזעת חיה מול עיני כשעמדנו מבוהלים ונפחדים, כי אכן סר אלינו מר המות. השחר טרם עלה, רוח קרה צלפה בפנינו ובאפולולית התרוצצו בין השורות קציני ס"ס שניצתה בהם חמת טירוף ופזרו פקודות ונערות פרא על ימין ועל שמאל. הייתי אז עלם צעיר, הפחד סימרר את כל גופי, הכל היה אבוד בעיני, חיפשתי זיז כלשהו להיאחז בו... לא יכולתי לעמוד במקומי, וכשהזקופים לא הבחינו, השתחלתי משורה לשורה, מקבוצה לקבוצה, חיפשתי אחרי קרש הצלה...

והנה בקבוצה אחת נתקלו עיני במחזה מרעיד ביותר. ראיתי את הרבי זצוק"ל עומד ושופך את נפשו בתפלה חרישית. קומתו שחוחה. סביבו עומדים שאר יהודים, אחוזי אימת מות, גם הם מתפללים... התפלה בלחש... אסור שהרוצחים ירגישו בהם... אולם הרבי בוכה וגונח מרה, אינו מסוגל להתאפק, אני מתקרב אליו ושומע אותו אומר עם הציבור תפלת "אבינו מלכנו". הוא אומר ביללה והם עונים אחריו: "אבינו מלכנו קרע רוע גור דינו", "אבינו מלכנו נקמת דם עבדיך השפוך", "אבינו מלכנו עשה למען רחמך הרבים", "אבינו מלכנו הפר עצת אויבנו". בכייתיו של הרבי שוברות את הלב. הרוצחים מסביב מתרוצצים כחיות צמאידם וממיינים

בשרירות מי יחיה ומי יומת. משתיקים ביריות את זעקות האומללים, מוציאים את הנידונים מבין השורות לאי-שם. עדת היהודים מצטופפת ליד הרבי ככבשים סביב הרועה. בכיות הצדיק ושועתו עולות ומבקיעות עד לב השמים. בגמר ה"סלקציה" אנו יודעים בבירור שכזה היה רצון ההשגחה העליונה: להשאיר אותנו בחיים.

ממות לחיים

"מוסיף ומספר הר"ר מנדל ווידר: ימים אחדים אחרי ה"סלקציה", כשהיה ברור לנאצים ימ"ש שלא יחזיקו מעמד מול האופנסיבה הרוסית, החליטו לחסל סופית את מחנה הריכוז והוציאו את כולנו לחורשה מרוחקת בפאתי העיר וורשה. גם הרבי היה בתוכנו. ההרגשה היתה איומה, הבינונו שמתקרב הסוף, בבואנו אל החורשה, מלווים באנשי ס"ס מזוינים, ראינו לפנינו בורות כרויים... והנה ציוו על כולנו להתפשט עירומים כביום היוולדנו ולהתקרב אל הבורות... קבוצות אנשי חיל דרכה את מכוונות היריה מטוח קרוב וכפסע היה בינינו ובין המות... ראינו כבר את המות בעינינו... בחלל האויר נשמעו קולות חנוקים של "יודיו", "שמע ישראל"... אחרים חשבו שעוד רגע יבוא קץ לסבלותיהם...

והנה ברגע האחרון ממש הגיח ביעף מאי-שם "טקסי" הדור, שעצר בחריקה לתדהמת כולם על סף הבורות, ומתוכו קפץ החוצה בבהלה קצין גבוה (אח"כ נודע לנו שהוא המושל הצבאי בורשה מטעם חיל הכיבוש של הרייך הגרמני) שנתן בקולו על כיתת הירוס: "האלט" "האלט" (עצור) והכריז כי זה עתה העבירו אליו בטלפון מהמפקדה הראשית של הס"ס בברלין הוראה מיוחדת לעכב את החיסול, באשר נודע להם שיש צורך בידים עובדות במחנה ההשמדה "דכאו" בתוככי גרמניה ויש להפנות אותנו ב"מהירות" לשם. ניצלנו, אם כן, שוב – בפעם המיידערכמה – ממות לחיים. גם הרבי זצוק"ל נמנה עם הניצולים. מיד נשמעה פקודה בקול צרחני: "להתלבש" והתחילו לארגן אותנו לקראת היציאה לדרך...

יציאה זו לדרך לא היתה לרוב האנשים כיראס מסע מות אכזרי ביותר. הנוגשים קלנטי ס"ס הסאדיסטים, שהופקדו על העברת עובדי הכפיה לדכאו. האו במבצע הזדמנות נוספת להתעלל ביהודים ולתת פורקן ליצריהם האפלים בעת שחשבו שישונו בשיא אכזריותם המסע שבחלקו הניכר עשו אותו במהרה והחליטו להמשיך את המסע של עינוי תופת הזמנת איטית אשו למשמע זוועותיו תצילנה כל אונס. אלפי יהודים נפחו את נשמתם במצעד הנורא הזה – או במחנק הקרונות של מסילת הברזל – על אסיהדרך מוורשה לדכאו.

הדבר היה שבועיים לפני שפרץ בורשה, בעידוד גדודי הפרטיזאנים, המרד הכללי של האוכלוסיה הפולנית נגד הגרמנים, כשחילות רוסיה הסובייטית התקדמו אל חופי ה"וויסל", אחרי שכבר פלשו מקודם ללובלין וגילו את מחנה ההשמדה "מיידאנק". ביום השישי ח' באב תש"ד (28 ביולי 1994), ערב "תשעה באב" שחל אז בשבת, יצא גדוד עובדי הכפיה לעשות דרכו בנתיב יסורים אליאנושי שקשה להעלותו על הדעת. באחד השורות של הגדוד פסע אדמו"ר מקלויזנבורג זצוק"ל, עולה תמימה, אשר – שלא כדרך הטבע – הגיע כעבור שבועות אחדים לדכאו כל עוד נשמתו באפו, והוא אחד מאלפיים נפשות בקירוב שניצלו מצפרני המלאך המשחית בדרך העקובה מדם.

– המודיע –

הערה לדבר הנכתב

לגיוט וורשא ולא היה לנו כלל תפי-
לן להניחם, ומשמים המציאו זוג
תפילין שהיו באופן שהכריכות צרי-
כים להעשות כמנהג אשכנז שזה
מנהג צאנו ולא היה שם מי שידוע
לשנות את הקשר עלה בדעתי שלזה
היתה כוונת אבי זצ"ל שיגיע זמן
שאבין מעצמי שעלי לשנות מנהגי
ולהניח התפילין כנוסח אשכנז וכ-
מנהג צאנו, ובאמת המשיך מאז
לנהוג כך עד סוף ימיו, זצוקללה.
אלו תורף הדברים ואקוה שיוב-
נו ויובהרו לנכון, ואסיים בחתימה
מעין הפתיחה בברכות מרובות לכל
אלו שהתעסקו בכתיבה להנצחת
זכרו של רבינו הק' למען ידעו דור
אחרון גודל מעלת קדושה ה' כמלאך
אליקים שזכינו שהתהלך בתוכינו
ויבינו לנכון גודל החסרון בהלקחו
מאתנו, וה' הטוב ירפא שברנו
שהוא שבר כלל ישראל.

כ"ד זעירא דמן חבירא.
יחזקאל שרגא דוד הלפרין

ואילו לפי נוסח ספרד וכך נוהגים
רוב קהילות החסידים וגם בשי-
נאווא אצל מרן בעל דברי יחזקאל
נהגו כך שגוללו הרצועות מבפנים
לחוץ, וסיפר כ"ק אדמו"ר זצוק"ל
בעת שנעשית בר מצוה הורה לי
אבי ה"ה הגה"ק ר' צבי מרדכי
זצוק"ל שאניח תפילין בכריכות
לצד חוץ ודלא כמנהג צאנו ולשאל-
תי למה שלא אנהג כמנהג צאנו ענה
לי אבי שכיון שכשמיניחים כפי מנהג
צאנו היינו מנהג אשכנז בכריכות
לצד פנים עלול הקשר של היידי
להפרד מהבית וכיון שעדיין אינך
בקי בהנחת תפילין אזי עדיף לעת
עתה שתניח כפי נוסח ספרד היינו
בהכריכות לצד חוץ שבאופן זה קל
יותר להקפיד שהיידי לא יפרד מה-
בית, לשאלתי ואיך אדע שאני כבר
יכול לשנות ולנהוג כפי מנהג צאנו
ענה לי אבי בזה"ל כשיגיע הזמן לכך
כבר תדע מעצמך, עכ"ל. ועי' נענה
רבינו הק' ואמר שלימים כשהגעתי

בקונטרסים של ד"ת מרבינו הק-
דוש זי"ע וגם זכיתי לשמוע הענין
מפי"ק ואקוה שכך יובנו ויובהרו
הדברים לאשורם.
תחת הכותרת "מגיד מראשית
אחרית" מובא הסיפור הידוע שי-
הודי בשם ר' מנדל וידר ז"ל המציא
לו באמצע המלחמה זוג תפילין ומ-
אוד שמח עמם וחוף מזה שבעצמו
הניחם והתפלל בהם תפילות ארו-
כות השתדל שכל היהודים שנמצ-
אים בסביבה יבואו ויזכו במצוה
נעלה זו וכל זה היה כרוך במסירות
נפש ממש כידוע, ובקשר לתפילין
אלו מובא שם בהמשך ענין שאינו
מבואר כל צרכו ונביאם כאן דברים
כהויתן: כידוע שיש חלוקי מנהגים
בין נוסח ספרד לנוסח אשכנז באופן
עשיית הכריכות עם הרצועות של
תפילין של יד שלפי נוסח אשכנז
וכן היה המנהג בצאנו אצל מרן
הדברי חיים זע"א וגוללו הרצועות
לכיון הגוף היינו מבחין לבפנים,

הערה נחוצה על מאמרו של הרב
אהרן סורסקי בערשי"ק דברים
תחת הכותרת "הן יקטלני לו אי-
חלי" אודות קורות חייו של כ"ק מרן
אדמו"ר הגה"ק מצאנו זצוק"ל בש-
נות השואה.

וכהקדמה עלי להודות להרב
סורסקי על המאמר שנערך בצורה
מיוחדת ונעלית וכן לשאר הכותבים
והסופרים הנכבדים, שהעלו על הכ-
תב את חייו ופעלו של רבינו הקדוש
זי"ע ובפרט להמודיע שהיווה את
האכסניא לדברים שגבשים אלו,
חילכם לאורייתא!!!

וכעת לענין הנה אף שהמאמר
מלא וגדוש בענינים שונים חדשים
וגם ישנים אולם מופיע בו ענין
מסוים שפשוט כל הקורא לא מבין
כלל במה המדובר לפי שחסר בו
כמה פרטים חשובים ומכיוון שהע-
נין נוגע לענין של הלכה ומנהג בענין
תפילין לכך חשבתי שמן ההכרח
להציג הענין כפי שכבר הודפס

ביום השלושים להסתלקות המייסד והנשיא כ"ק אדמו"ר הגה"ק מצאנו זי"ע

מאות תושבי מונטריאל במעמד סיום סדר נזיקין ע"י לומדי מפעל הש"ס העולמי

מטאש שליט"א שליח מיוחד לאמור
כי נבצר ממנו להשתתף אישית כרצונו
ומסר את דבריו ע"י הרה"ג רבי יעקב
אלי' אונסדורפר שליט"א:

"משתתף אנכי בצרתן של כלל
ישראל באבידה הגדולה. באבידת
רבן של ישראל, הרבי ז"ל, ובטוח
שכל המסייעים להענינים הגדולים
שביקש, ובפרט הענין הגדול של מפעל
הש"ס הן הלומדים והן התומכים
שזכותו יגן בעדם, וכן לכל המוסדות
הק' שהרבי ז"ל הקים ותיקן בכל
העולם, שלכל המסייעים יהיה זכות
גדולה".

בסיום המעמד החדה כל קהל
תושבי העיר להנהלת המפעל הש"ס
העולמי, ובמיוחד להעסקן לכלל
ולפרט הרה"ח ר' שמואל פישמן
הי"ו.

יצוין כי גם ככלות השבעה להס-
תלקות כ"ק אדמו"ר הגה"ק מצאנו
זי"ע התקיימה עצרת התעוררות רבתי
בביהמ"ד דקהל ראשית חכמה במר
נטריאל. עוררו את הציבור להתחד
קות: הגאון רבי פנחס הירשפרונג,
הגאון רבי יעקב יצחק ניימאן אב"ד
חסידי בעלזא, הגאון רבי יוסף אונס
דורפר רב בימ"ד, הגאון רבי יעקב
אלי' אונסדורפר רב דראשית חכמה,
והגאון רבי לייבל קליין אב"ד קהל
טאוב.

חילת סדר קדשים הרה"ח ר' ישעי'
יעקב פורטגאל בן כ"ק אדמו"ר מסר
קלען שליט"א, מבחירי ומצויני לומדי
מפעל הש"ס. ובאמירת הקדוש נתכבד
ראש הכולל דחסידי סקווירא העושה
והמעשה להצלת הכולל הרה"ג ר'
שמעון ליגטי.
במהלך הערב המטיר הקהל שב-
חיים נלהבים להעומד בראש מפעל
הש"ס העולמי הרב שמואל הלבר
שטאם הי"ו, על מסירותו המופלאה
לטובת והצלחת מפעל הש"ס במר
נטריאל באופן מיוחד, ואשר מאז
התמנה ע"י כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע
לנהלו אינו חוסך שום טירדה וליאות
לשגשוג ופריחת ורווחת לומדי מפעל
הש"ס העולמי.

את בימת הכבוד פיארו בהשתת-
פותם הרבנים הגאונים: רבי יעקב
אלי' אונסדורפר רב דקהל ראשית
חכמה, רבי מרדכי לעווי בן כ"ק אד-
מו"ר מטאש, האדמו"ר משאך
מונטריאל, האדמו"ר מקרלסבורג, רבי
מאיר פלדברנדב דמונקאטש, רבי
ש.ל. מונד רב דסאמבור, רבי לייבל
קליין אב"ד טאוב, רבי אהרן דוד
וועבער מרבני העיר, רבי יוסף אונס
דורפר רב דראשית חכמה, רבי דוד
ניזניק רב דצעירי הדת, הרב גולשטיין
ר"מ ביישיבת ישיבה גדולה, הרב יעקב
איזון מרבני העיר ועוד.
במהלך המעמד שיגר כ"ק אדמו"ר

קהל ועדה על הזכות שנפלה בחלקו
להיות תומך ומסייע למפעל הש"ס
בעיר, עפ"י בקשתו של כ"ק אדמו"ר
מצאנו זי"ע בעת ייסוד המפעל לפני
כעשר שנים. מתוך בקשה על העתיד
שיזכה להמשיך להיות לימין המפעל
הקדוש שהקים ואשר מתנהל עתה
ע"י בניו ממשיכי דרכו כ"ק האדמו"ר
רי"ם מצאנו שליט"א.

רבה של מונטריאל הגאון רבי
פנחס הירשפרונג שליט"א, העלה זכ-
רונות מימי קדם בעת למדו בצוותא
עם כ"ק אדמו"ר זי"ע אצל הגאון
מדוקלא זי"ע. "משחר נעוריו ראו עליו
כי עתיד הוא להנהיג את הדור ולהיות
מושיען של ישראל" - אמר, בהת-
ייחסו לרום גדלותו וקדושתו של
מחולל ומייסד "מפעל הש"ס העולמי".
במהלך המעמד נשאו דברים: הג'
און רבי יעקב יצחק ניימאן שליט"א
רבים של חסידי בעלזא, והמרא דאת-
רא הגאון רבי יוחנן וואזנער שליט"א
מח"ס שו"ת "חיי הלוי". נואם הכבוד
היה הגאון רבי אשר גרינפלד שליט"א
רב דקהל "אמרי חיים" ויזניץ, אשר
ריתק את הקהל הרב בדבריו הנלהבים
שקלחו מפיו המפיק מרגליות, בשילוב
עדות אישית על מראה הוד לה זכה
בהסתופפו בצילו של כ"ק אדמו"ר
זי"ע.

באמירת ההדרן לסדר נזיקין נתכ-
בד האברך הרב יהודה שפיצר ובת-

קהל המונים תושבי מונטריאל
החרדית על כל גווני חוגיו מלא
על כל גדותיו את בית המדרש דחסידי
סקווירא, בשבוע שעבר ביום השלר
שים להסתלקות כ"ק אדמו"ר הגה"ק
מצאנו זי"ע, במעמד המרומם שנערך
להגל סיום סדר נזיקין שנלמד ע"י
לומדי מפעל הש"ס העולמי אשר
פוזרו בעיר וביניהם גם תלמידי
הכולל דחסידי סקווירא בעיר.

מבין כתלי בית המדרש הורגשה
בעליל שמחת התורה ושמחת הכלל
כולו בסיום המסכתות מסדר נזיקין
ע"י עשרות עשרות אברכי הכוללים
בעיר המהים את פנינת הכתר של
מונטריאל רבתי. מפי כל זקני ונכבדי
העיר, ראשי ומשתתפי המסיבה,
נשמעו אותן דיבורים על הדבר בעתו
בשילוב הסיום יום השלושים להס-
תלקות מרן הגה"ק מצאנו זי"ע, כאשר
"מפעל הש"ס העולמי" ממלכת התר-
רה שהקים מאות אלפי בקיאים
בש"ס - נזקף לזכותו, כמו כלל
היהדות החרדית במונטריאל, אשר
קם והתבסס מביהמ"ד החרדי הרא-
שון עם תלמוד תורה והישיבה הרא-
שונה בעיר בה כ"ק האדמו"ר מצאנו
זי"ע תיכף אחרי המלחמה.

פתח והנחה את המעמד המרומם
הנגיד המפורסם הר"ר יחיאל מיכל
רוזנברג הי"ו פטרון "מפעל הש"ס"
במונטריאל, אשר הודה להשי"ת בתוך

- המודיע -

<105>

חבוקה ודבוקה בד'

סיפור גבורה כיצד חגג כקש"ת מרן האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג צוק"ל את חג "שמחת תורה" בשבי הנאצים ימ"ש. מתוך ספר תולדותיו (בהכנה).

הסיפור הבא על האופן שבו חגג רבי מקלויזנבורג צוק"ל את חג שמני עצרת ושמחת תורה – מרעיש את הלב ואת הנשמה, שבעת ימי חג הסוכות "זמן שמחתנו" עברו עליו כנראה ביסורים קשים. לא סוכה, לא ר' מינים, לא אושפיזין. אחרי כארבע עים שנה בתוך הדברים שהגיד בשי" עור חומש ורש"י בירושלים (פרשת תבוא שנת תש"מ) סיפר במרירות: "הייתי במחנות גם בימים נוראים וימים טובים, העבירו אותנו שמה בפרך, והנושעים הרשעים הסירו הכיפות מעל ראשנו... לקחו מאתנו אף את הסיידורים והמחזורים הבודדים, כדי שלא נוכל להתפלל... וכי יוכלנו שם לעבוד את ה' וכי היתה לנו סוכה? וכי היה זה בכלל באפשרותנו?"

אולם את חג "שמני עצרת" שכל כולו חג של יחוד קב"ה וישראל – מי יכול לעשוק ממנו. הלא יום זה הוא כתר כל החגים, נקודת הפיסגה של כל הימים הנוראים והקדושים שקדמו לו, היום בו אומר הקב"ה לזרע רחמיו "בואו ונשמה אני ואתם". בשנים כתיקונן גברו מאד השגותיו ביום עילאי זה. (המגיד הקדוש מקוֹזְנִיץ ז"ל היה אומר שיום שמני עצרת גדול במדרגה יותר מחג השבועות, כפי שאמרו חז"ל במס' תענית "גדול יום הנשמים כהוא יום שמני עצרת שמתחילין להזכיר בו גבורות גשמים) יותר מיום שניתנה בו תורה". עכשיו נתון היה בצרה ובשביה אולם בכל זאת לא ויתר. כעזרת רופא המחנה ד"ר גרינבוים, הודיע על פי מוצאו, אשר נעתר לשתי דלנים שונים וצייד אותו באישור רפואי כי הוא זקוק למנוחה, עשה הרבי צוק"ל את ימי החג בביתו של בית החולים. כאן חשב לשהות אף ביום שמני עצרת. אלא שבינתיים קרה משהו...

וכן סיפר באזני הר"ר משה אליעזר איינהורן ע"ה: "מכר שלי מעובדי המחנה גילה את אזני בסוד, ביום הושענא רבה, כי מחר יבוא ה"אויבר" פיהרר" לערוך ביקורת וסלקציא מקיפה, ויחד עמו תבוא הרופאה ד"ר פלוקן, מרשעת ידועה לשימצה, אשר הכרתי את "מנהגה" מדי בואה לסלק ולשלוח את החלשים והחולים מעובדי המתפרה אל הקרימטריונים בדכאו. הבנתי שביום כזה חייב כל

החפץ בחיים להתייצב לעבודה ול- הוכיח את כושרו ויעילותו. אוי לו למי שנפקד מקומו במסדר הרשמי ("אפעל"). נתקפתי, איפוא, חדרה גדולה לגורלו של הרבי והחלטתי לעשות מעשה על דעת עצמי. חשתי אל הרופא הנשר, ד"ר גרינבוים, ובי קשתיו שיצדק את הרבי לרשימת האנשים היוצאים מחר לעבודה. הרופא תמה על שאני מבקש פתאום דבר כזה, בניגוד לפניה קודמת שלי להכיר בו כאדם חולה, אבל אני הפצתי בו מאד למען השם לא ישחרר אותו ביום הבא, ואמרתי שאינני יכול כרגע להסביר לו את הסיבה לשינוי המוזר שחל בעמדותי. וזכר אני שבהי וודע הדבר בערב לאדמו"ר, כי לא קיבל שיחרור מהעבודה ליום שמני עצרת, ואני כביכול הגורם לכך, התרעם מאד עלי והתבטא בחריפות רבה... רק כשחלפה יממה, ונתחוויר לו למפרע שהתכוונתי לטובה, אחרי שיהודים רבים מהחלשים והחולים נשלחו במהלך הביקורת והסלקציא לתאי הגאזים בדכאו, הזדרז ובא לפי יס אותי ולהודות לי...

ומשלים את הסיפור עדראיה השרירי הר"ר יעקב קאהרן מסעליש (כיום מחסידי סטמאר ביוליאמסבורג) "מכיון שאדמו"ר צוק"ל לא ידע מכל אשר נעשה (לפי שרמ"א איינהורן נאלץ להסתיר את סבת ביטול שיח"ד ורודו מטעמים מובנים), נמר בלבד: יעבור עלי מה, אני לא אלק בשום פנים לעבודה ביום שמני עצרת! הוא נשאר בצריפו להתייחד עם הבורא ית"ש כדת היום. אך הנה נערך מיפקד של כל העצירים המגויסים לעבודה במיהלדורף, ספרו את האנשים והי תברר חיש כי חסר אדם אחד... מיד נשלחו זקיפים אחדים לחפש אחריו בצריפים ומצאו את אדמו"ר צוק"ל עומד בתפלתו, וסחבו אותו באכזריות רבה אל מקום המיסדר, שם נכפת וספג לעיני כל העצירים כעונש כ"ה מלקות בכפלים, דהיינו שהעמידו עליו מזה ומזה שני סרדיוטים נאציים אשר כל אחד מהם מצדו היכה וחבט בו במגלבו, עד שיצא מתחת ידם פצוע וחבדם מכפות רגליו ועד קרקדו, וכמעט לא נותרה בו נשמה, ונלקח מיד אל צריף החולים לטיפול רפואי. "היהודים האומללים שראו במח" זה, ושיצאו לאחר מכן אל העבודה,

הרבי "קוגל" מיוחד ליום מחר – לכבוד חג שמחת תורה. כשהביא לפי ניו רמ"א איינהורן את ה"קוגל" שאל אותו הרבי: מהיכן ידעו שהיום חל בו חג שמחת תורה? (והשיב באירוניה: אמש כאשר התרעמתם עלי בנוגע לעבודה, טענתם, הלא שמני עצרת היום, ומי אינו יודע שביום הבא אחרי שמ"ע יחול חג שמחת תורה!). אף הוא עצמו הזכיר בשנים הבאות, כמה וכמה פעמים, את "הרפ" תקאותיו" באותו יום שמני עצרת. וכך נהג לומר: "אמת, ספגתי הרבה מכות, כמעט לא נותרה בי רוח חיים, אך בסופו של דבר ניצחתי את הרשע עיס – לא יצאתי לעבודה בשמני עצרת..."

בטוחים היו שהרבי לא עצר בת נפח את נשמתו מרוב יסורים. אך להפ' תעתם, כשחזרו אחרי שקיעת החמה אל המחנה, מצאוהו חי וקיים... לתדהמתם, ראו אותו בפנים צריף המגורים שלו, כשהוא מדדה רגליו סביב שרפרף נמוך, ומחזיק בידיו דפים אחדים מספר "משניות" קטן וקרוע... ככה, הבינו, עורך הוא "הקפית" של שמחת תורה... המחזה המרעיד, כשמלאך ושרף בדמות אדמו"ר צוק"ל עורך "הקפות" מתחת לאפס של הצוררים, אחרי שעבר עליו יום קשה של מכות ודם בבחינות "הן יקטלני לו אייחל" גרם להתרגשות יוצאת מן הכלל. אפילו יהודים מתבוללים שהיו במחנה, מעובדי המטבח, התפעלו למכביר מגדל רוחו ואחד מהם ה' רומיק פוייק (מקשאנב) החליט להכין בסתר עבור

החיינה

העצמות האלה!

שיהדרו של הרבי מקלויזנבורג צאנו וצוק"ל משני הנאצים ימ"ש לפני 50 שנה והתחיה הרוחנית של השרידים במחנות העקורים שהתחוללה בהשפעתו (פרקים מתוך ספר תולדות חייו שיופיע א"ה בקרוב)

אהרן סורסקי

נסים ונסיונות

בימים האחרונים לשהותו בשני הנאצים ימ"ש, בתחילת חודש אייר תש"ל, התרחשו עמו נסים הרבה, שיידי מיהלדורף מספרים, כי זמן קצר לפני השחרור, משהרגישו הגרמנים כי תבוסתם קרובה – ולאור העובדה שכרבאי כבר השכיחו בחדשים האחרונים את פעולת האיידהנאזים והקריסטלנאזים – חפשו הרבים מאולתות לסיצוי אחרון של ברברותם, והוציאו את שארית עובדיהכמיה ל"מצעד מות" אבוד שנמשך ימים שלמים. טיילנו יחידיו ינלי את האוסללים ממקום למקום, ללא יעד וללא שום מטרה, בלא אוכל ושינה. לפעמים חצלו אותם על רכבות, שהסיעו אותם בדרך קטנה, לאחר שהספיקו להפריה שפויעית באילו מוכילים אותם להרי האלפים ושם יוצאו להורג. במהלך "המצעד" זה הרגו הצורידים ימ"ש הרבה יהודים בתאונות שונות.

ביום הששי ערב ימ"ש קרשת אמור, שהל בו פסח שני, קרה מאורע מוזר שהשרידים רגילים לכנותו בשם "השחרור המדויק". בעוד הם כלואים בקרונת שעמדו על פסי מסילה הברזל, בחניית יבניים שעשתה הרכבת באחד הכפרים, נכנסו פנימה קציני ס"ס וקראו אל היהודים השבויים "אתם הפשיטים" כשהם קורעים ותולשים את פמלי הס"ס מן הכורים הצבאיים שלבשו. רבים מהיהודים שהאמינו להכרזה, מיהרו לרדת מהקרונות והתפרו לכל עבר, כדי לחפש אחרי אוכל ובריה. אולם הרבי מקלויזנבורג וצ"ל פנה ליהודים סביבו בשאלה: "הלא ערב שבת היום, להיכן נלך?" והצעו להישאר בתוך הקרונות. חלק מהאנשים קיבל את הצעתו וכעבור שעה קלה התברר להם מאי משמע "רגלי חסידיו ישימו" שכן בלא שום אתראה נזקקת, הגיעו לפתע מכל העברים אנשי ס"ס רכובים על אופנועים, כשבדיהם מכונית ידית אוטומטיות, אשר פלשו אשתיפת והפילו מאית הללים מקרב האנשים שירדי לשוטט בסביבה. באותו זמן פעלו ככרחם האירי מוטסים אמריקאים, שהפעצו את כל האזור בלא אבהת, ונרצו למאות הרוגים. רק הרבי וצ"ל והנלוים אליה, אשר לא

באור חפסות שקולדה ומכתקים – עכשיו הבינו כי הם מיוחדים כאמת וצאו החוצה.

הגה"ח רבי שמואל אונסדורפר שליט"א מספר, ששמע מפי מחותנו הרבי וצ"ל בעצמו, כי בהיותו שמונה חרשים במחנה "מיהלדורף" היה רואה תמיד פלג מים זכים שקלחו מעבר לגדר, אולם הגדר היתה מחושמלת, והיה מתפלל תמיד לקוב"ה: "הנני, אבא, רק עוד פעם יחידה בחיים למבול במעין רבמבר... הנני רק עוד פעם יחידה לברך "שהכל" על מימיו החיים..." עכשיו שיצא לחירות הודח ופנה מהר אל הפלג הצי ביער וינק אל חוך מימיו למבול בהם. גם שחה מן המים מלאי לגומי, אחרי שברך עליהם בהרששות רבה כפי שעוד לא בירך מעולם: "שהכל נהיה כרברו". הרבי הניסף כשהתם סיפור זה: "הלואי ואוכה עוד פעם אחת יחידה בחיים לברך ככה "שהכל נהיה כרברו".

והעיד הרה"ח ר' אברהם איידלס עדות אישית: "נוכחתי אז בעצמי, כשרבינו וצ"ל קפץ אל חוך המים וטבל פעם ראשונה אחרי שיצאנו מכוח לחיים, ובעלותו מן המעין קרא בשמחה: "חששתי כל יומים, שמא נגור עלי למות בלא מבילה... עכשיו שזכיתי למבול שוב אינו מתיירא מפני שום דבר שבעולם... רק מפני פחד ה' והדר גאווה..."

קץ שם לחושך

"ברוך השם ניצלנו" היו הסלים הראשונות שבקעו מפי הרבי וצ"ל, והוא בתוך קרון הרכבת, ברנע הכשורה על השחרור. לידו בתא עמדו ר' אליעזר האנה, ר' אהרן אליהו שטיינמן, ר' הרשל לאקס ואחרים, אשר היו בנהלסים מעוצמת המאורע ולא היו מסוגלים לקלום כחשיהם את מלוא ששמעיותו. קצין הצבא האמריקאי הבובש, שהספיק ביניהם לעלות אל הקרון פניסה, הודיע לאנשים האומללים כלים כפלים פשוטות כי הם מעתה... בני חורין. "הנכם נמצאים עכשיו בחסותו של צבא ארה"ב, עוד מעט יבואו אנשינו למשל בכם ותקבלו אוכל, תשוכנו במקומות מסבחים, ולא תחסרו דבר" הצהיר תנינית. אך השרידים שהקיפו אותו מסביב, תלו בו קנים תוהות-בוהות, שהכימו נכחן בבהלה ובסכוכה, כפי שהגברים אינם נתפסים בשכלו: האמנם תמו ימי הנהגות הנורא?

עזבו את הקרונות, נשארו חיים וקיימים ללא פגע. והנה השתרר שקט, נדמי היריות, ידר הלילה. אתא שבת. האנשים בקרון שרויים בתדהמה כמאורעות היום, המוח מטושטש כליל, רק הרבי וצ"ל שומר על צלילות הודעת ודאנה גדולה מסרסמת בלבו: איך מקיימים עכשיו את המצוה של סעודת שבת? זו הראנה המטלאת עכשיו את חלל עולמו "מעולם לא התסרתי לסעוד שבת" ייכב בינו לבין עצמו. הוא עבר בתוך הקרונות מאיש לאיש בשאלה: "מי רוצה לרכוש לעצמו עולם הבא, מי יכול לתת לי לאכול מה לכבוד שבת?" עד שנחלק ברו יעקב קאהן מסעליש, או כחור צעיר, שהחזיק בריחבא מתחת לבותחתו מספר תפוחי ארמה בלתי-מבושלים, ורמו לו בקריצת-עין שמסכים לתת לו אח"כ בחשכה כשאף אחד לא רואה. אחרי שקיבל מידי תפוח אדמת נודר, החלה הרבי והתחיל לומר בדביקות רבה: "אתקנו סעודתא דגולא, רא יהיו סעודתא רחל תפוחין קרישין..." וקים בתפ"א זה את המצוה של סעודת שבת כאילו היסב לשולחן מלא מערנים.

אחרי ששים פנה אל הצעיר בשאלה ביישנית: "כמהמהה שיש אהך עד..." לפי מראה הכתונת הנך בעל כשר שלא בדרך הטבע... אולי יש מקום לרבר על תפ"א נוסף בשביל סעודתא דעתיקא קרישא... והצעיר הסכים ונתן לו גם למחרת, כיום השבת כעצרים, תפ"א רי בודר לקיים בו מצוה הסעודה כדת היום. אמר לו אז הרכי: "אינו אומר לך הודרה, אני לא מנסה לחשוב איך למבול לך עבוד זה, כי רוצה אני שבעל הנמולות כבבורו ובעצמו ישלם שברך עבוד ה' חסר הגדול שעשית עמדי... אין אתה מסוגל לתפוס בשכלך מה רב טוב והסר נמלתו בשבת זו, הרי בלעדיך לא יכולתי לקיים את סעודות השבת..."

בעיבר יומיים, כשני בשבת י"ז אייר, ובו סוף סוף לרגע המיוחל של "השחרור האמיתי". באותו יום הסיעו אותם שוביהם הנאצים ימ"ש ברכבת הלך ושיב, עד שפתאום עצרו איישים בקרבת המחנה והסתלקו חישרמה מן הקרונות, ועלמו מן האופק היהודים העצורים, שניגשו אל פתחי הקרונות לבר מה קרה, הבחינו מהרה בדמויות היילי הצבא האמריקאי שפשטו על פני כביש האספלט המשותק מתחת לקו מסילת הברזל, ואשר תוך שניות אחרות מופסו והתקרבו אל הקרונות בחיכים ובתרועות שמחה, בהמסרים לעברים

— המודיע —

בשערי מחנה העקורים

אחרי שהות קלה נוספת, הורו להם המשתחררים לרדת מן הקרונו, והעבירו אותם בשירה של מבוניות צבאיות אל מחנה מגורים פלרפינע שבאיזור הכיבוש האמריקאי בקירבת העיר מינכן. המחנה, ששימש בעבר קסרקסין ובי"ס צבאי של הנוער ההיסלריסטי (היוסלר יוגנד), הוסב – החל ביום זה – למחנה של עקורים פליטים, אשר נקראו בבניו הירודע רי. פי. שמוכנו: חליש, ארס שנעקר מבתו. האמריקאים אילתרו את המחנה לתבליט וזו מיד כשנתקלו כרכבת באחרוני השבויים שהובלו ע"י הנאצים ימ"ש לעבר הר "פירול" ושיחררו אותם. מן השמים הועירו אתר זה שישמש כעין מרכז ראשון לחדוש החיים היהודיים בקרב השירים.

האנשים המבוהלים והמעוללים למחנה נתקבלו בשער המחנה ע"י סגל פקידים ואנשי השירות הצבאי, אשר חילקו להם ככרות לחם, פיציות ולבנים במצב טוב, וביקשו שיסירו מיד מעליהם את הסכבות והבלאים מימי האימים כדי לשרפם כאש מטעמי הניינה.

עוד באותו יום לעתותי ערב, אור ליום שלישי ל"ג בעומר,

אחר ויחור היה הרבי צוק"ל שנרתק מדרה מתוך הקהל הצפוף לעבר הקצין, כמי שצילצלו לו הפעמונים, ופנה אליו במלים שאיש לא פילל או לשמוע אותן: "עליכם לדעת, כי חלק מהאנשים הנמצאים פה הם יהודים, אשר בהתאם לחוקי דתם עליהם לאכול רק מה שהוא בתכלית הכשרות, מאכלם חייב להיות כשר, ואנחנו נהיה אסירי תורה לחיל-השחרור אם ישימו לב לכך..." הפלא שכדבר היה, שנושא כזה עמד בראש דאגותיו באותו רגע. בעת שכל האנשים היו מבולבלים ונרעשים, ולא ידעו כלל מה מתרחש עמם, לא נוקק הרבי אף לרגע קט של מחשבה והרהור, כדי להתפכח מחוויות האימים — שהמריפו דעתו של כל אדם בגיל — "ולשוב אל עצמנו" אלא כהרף עין היה הכל נהיר לו וידע בבירור מי הוא ומה ה' אלקיו רודש עכשיו ממנו.

לשמע דבריו אל הקצין התעוררו ויקמו לתחייה אנשים מתוך הציבור הדמום, אשר הצוות העבירו אותם על דעתם, והתפרצו לעברו בצעקות: ראו זה מתחיל מחדש עם ה"שג" עונות" שלו, למי נתין עכשיו אוכל כשר דוקא? אולם הרבי מקלוינבורג רגע ושליו, האיר פניו לעברם בסבלנות רכה והסביר בניהומה: "דעו אחים, שהוועות נסתיו... אנו חוזרים מעכשיו לחיות כבני אנוש... ואנחנו יהודים... וכל איש יהודי חייב להיחזק במאכלות..."

בין המתים ובין החיים

ראשית דברו היה: לקבור את המתים בכל הסביבה שפוזרים היו שלדים של מתי ישראל, הדגים או מוירעם שאמשה חיותם, סתי מצוה. הרבי הכחין בנויות הללו תוך כדי הססע המינע האחרון ברככת, תחת פיקוחם של הנאצים ימ"ש, כשאין לאל ידו לסלס בקבורתם. עכשיו מידר והתייצב כמפקדת המחנה, ביקש להעמיד לרשותו סבונות עם נהג לצורך איסוף הנויות, ואירגן מקרב הניצולים קבוצת של חמשה ששה נברים צעירים — מאותם שכרדך כלל חיפשו את קירבתו — אשר התגברו לצאת ביחד עמו לחיפושים בסביבה אחרי נופות של נפטרים, ולהביא אותם לקבר ישראל.

המבעט התנהל ימים שלמים בפיקוחו האיש ותוך סיכון רב. הרבי יסר בעין "חברא קדישא", הפקיד עליה את דרכ משאמקוט רבי יחזקאל רוטנר בתורת "ראש דגל", והוא נפיו השתחף גם כמדרת הנפטרים שאפשר היה לטהרם, ובחפירת קבריהם. הוא הקפיד שיאמרו "קדיש" אחריהם. היתה זו משימה קשה ביותר, אף מכחינה פיסית, בשביל המעונים והסחיימים — אשר במעט כולם, והרבי בתוכם, נגפיו במהלך הפעולה במהלך טיפוס הבהרות ("פלעק טיפוס") כהוצאה ממגע עם הנופות העזובות — אך הוא וצ"ל מען שחייבים לקביר את המתים ללא דיחוי.

בכך, אולי, ביקש, כלכד את עצם המצית, גם לאותה לשרדים מבחנה נפשית כי חיים הבה, וכי שוב רגע הומן להכדיל בין החיים ובין המתים.

החייאת המושג "אוכל כשר"

באותו זמן חור והוכיר בלי הרף לאנשים סביבו את ענין הכשרות, מושג שנשכח כליל סלב הניצולים בתקופת האמים, ועכשיו במעט אף אחד לא נמא לשוב ולהיזכר בו מעצמו. מקורביו מספרים, כי בימים הראשונים לאחר השחרור, כשהניצולים עור היו חלשים ויורדים לאימה מכחינה נוספית — לא ניסה הרבי לעכב בעד מישחו סלחודקק לחבשילי סמכת המחנה. לפי שמצרכי מזון אחיים לא היו, רוב הציבור אכלו סכל הבא ליד, והרבי לא הגיב ולא מחה, כי החשש ממני פיקות נפשית דחה את הכל. אסילו מי ששנה אליו בשאלת חכם, אם מותר בחלב וגיבית שהיא מחוצרת הנכרים, נקנה או ספי קדוש — סמני הוראת שעה — בחיוב (סאותר יותר דרש ברכים על

שוכנו האנשים באופן זמני בבתי הלכנים ("בלוקים") של המנה, כדי להתחיל את שיקום חייהם כתנאים אנושיים יחסית, ובהשגחה רפואית. אנשי הצוות הגרמני, שניהל בעבר את המטבח המרכזי כפלרפינע עבור ה"יוסלר יוגנד" וגמצאו עכשיו בשבי האמריקאים, נצטוו במקרה לרמשיך בהפעלת המטבח שנודע מעתה לספק ארוחת עבור תושבי המחנה החרשים. (אגב: כמטבח זה מצא הרבי מקלוינבורג חומר תעמולה אנטישמית שהורפס בשפה העברית והצביע עליו כרבות הימים כהוכחה לשיחוף פעולה בין צוררי היהודים). היהודים הגוססים למחנה שהובאו הנה, שלדים של עוד תעצמות, היו במצב של התמוטטות פיסית מוחלטת. רבים, שהחזיקו מעמד ככל תקופת ההשמדה והענינים, קרסו תחתיהם דוקא כרגע שהשתחררו, כי כשל כח סכלם, מהם שנפחו את נשמתם, מהם שהגיעו לאפיסה אונים, או שמכ-

ואל קומן האנשים שהיו מוכרים לו, ששהו בקירבתו כל ימי השבי, ושנצמדו אליו גם כעה, תור הרבי ושינן: "עלינו לא לשכוח שאנחנו יהודים, איש יהודי מחויב לראוג לאוכל כשר..."

בעבור שעה קלה הגיעו אל הקרונו אנשי "הצלב האדום" שהביאו עמם דברי מאכל בשפע לשבור את רעבונם. חלק מכלואי מיהלדורף, הווננים, למשל, אשר גם כ "וואלד-לאנער" עצמו נרגו מתנאים מועדפים, עוד נותרה בהם שארית-כח כדי להסתער על האוכל המובא ולחטוף איש לנפשו מנה הראויה להחכבר. לא כן היהודים המעונים, המהוללים, שהיו משרי יום את רגליהם בקושי רב, ועד שהספיקו לגשת ולהתקרב אל זקום החלוקה לא מצאו כמעט מאומה. הרבי ואנשיו לא קמו ל"א וענו ממקומותיהם. הוא רעד בלוי מרוב חולשה, לשוט כיקה אל חיבו, ואל האוכל לא פשם את ידו.

— המודיע —

נושא הכשרות והכריו, שהגיע הומן לפרוש מחלב עכו"ם ומכניית עכו"ם, רק בנוגע להסמך הדבר תלוי כמנהג הקהילות, נהרא ופשמיה).

אולם הוא עצמו, שזכה להיוזרה בעניני כשרות אפילו בעצם ימי הוועות והירות מופלאה, התנהג גם עתה בחומרה יתירה ובאופן קיצוני ביותר למרות חולשתו. ספר השריד ר' ברוך גאנו (לפנים שר"ב במישקולץ, אח"כ בבורדפארק): "התגרר ררתי במרחק שני 'כלוקים' מן הרבי... הדבר היה יומיים אחרי השחרור... הוא חזר או עיף ותשוש מחיפוש אחרי נפטרים, ואני דאגתי כמה ישכור את רעבוננו וירוחה צמאוננו אחרי שלא טעם כמשך כל היום מאומה. והנה נכנס אלי נער יהודי והוריק לעיני קופסת שימורים שהכילה מימרה 'ריכה'. לקחת, אפוא, את קופסת הפח הריקה והרתחתי בתוכה מים על האש, הכנתי כוס תה עבור הרבי. אחרי הלכתי אל הבלוק שלו ומצאתיו שוכב רפה-לואנים על גבי שק תכן שהיה מוטל על פני הריצפה הקרה. הרבי היה קרוב לאפסית הכוחות ממש. כיון שראה אותי מחויק ביד את הבוס, שאל אותי: מה הבאת? 'כוס תה' עניתי. בטוח הייתי שימרה ללגום אותו להשיב נפשו, אך הוא צ'ל חזר ושאלני בקולו החלוש: 'כמה הרתחת את המים?' סיפרתי לו את האמת, והוא לא היסם כהואזה: 'אם ככה, העמר את הכוס מן הדג... לא אשתה...' (מכיון שהפחית לא הוכשרה מחשש גיעולי עכו"ם).

והדוגמא האישית של הרבי עשתה את שלה. אותו יהודי שראה אותו בכך, שאל אח"כ את עצמו: 'ואני מה, הגם כעת כשהשתחררנו אתגאל כטרפה?' הלך ונדבר עם שניים מחבריו, וניגשו מהרה אל אחד מקציני אונג'רא (ארגון מפעלי סעד אמריקאיים) הממונים, בדרישה: 'רוצים מוון יבש בלבד, לא מבושל, לא מהמטבח' (ומשלא הודרו להיענות להם הלכו ועשו 'עיסקת חליפין' עם אחד העובדים במחסן, שסיפק להם כחשאי מצרכים יבשים, ויתנו לו בחמורה את מיכסת המיגריות שלהם). התאספו כ-20 ילדים ונערים ניצולים, שבעקבות השלישה תפצו ג"ב לאכול רק מה שהוא כשר, והרכיבו מחוכם משלחת שבאה לבקש מאת הרבי לפעול בערם שיקבלו ארוחות כשרות. מיד החליט לארגן מטבח כשר ציבורי, שסיפק ארוחות לכל דורש ומבקש מכין הפליטים, ובעיקר עבור הילדים. על ר' ברוך גאנו המיל את ניהול המטבח, והוא עצמו השתדל להשיג מהנהלת המחנה מצרכים וסוכימי כסף, למימון הפעולה. ואמר השריד ר' אהרן בארון (מותיקי מושב 'קוממיות') ששהה עם הרבי חרשים שלמים ב'וואלד לאגער' מיהלדורף ונלווה אליו כשעבר לפלדפינג: 'אי אפשר לתאר במלים פשוטות את גודל מאמציו כיום ההוא לארגן עבורנו מטבח ציבורי כשר... אי אפשר כיום לתפוס בכלל את משמעות הדבר... האנשים שכחו או כיצד להתנהג, לא רק כיהודים, אלא פשוט כיצורי אנוש שפויים... אך הרבי ידע בדיוק מה חובתו בשעה זו...'.

פתיחת המבטח היתה בתנאים 'פרמיטאניים'. ברחוב פתוח בלב המחנה, ללא מיכנה מתאים כלשהו, הוצבה חבית גדולה והבעירו עצים ו...התחילו לבשל. המאכלים היו לפי שעה מאכלי 'פרווה' בלבד. על רמת התזונה מכל הבחינות, לא כאן המקום להרחיב את הדיבור, אך מורם מכל ספק שזה היה הגרעין הראשון לחידוש מסורת הכשרות בקרב הפליטים. כי לא ארכו הימים וביוזמת הרבי וצוק"ל נפתחו עשרות מטבחים ציבוריים לאוכלי כשר באלפיהם בכל אחד ממחנות העקורים שהיו פזורים על פני ערים שונות ברחבי גרמניה (וראה דבריו בס' 'שפע חיים' ח"ב עמ' צ"ד: 'וכשהגעתי למחנה היה שם רק רוד אחד עבור כישול כשר כשר, והשאר היו כולם מריפה, וכעושה'י"ת כמשך שנה אחת התחילו כולם לאכול כשר כשר').

שבת ראשונה אחרי השחרור

כשחלפו שלושה ימים ליציאתו מן הנהיגום התחיל הרבי מקליוונבורג להתכונן לקראת שבת מלכתא. כיום

הששי שחרית קרא אליו מספר נערים מהניצולים, וביקש מהם שיהיו מסייעין על ידו לארגן ולסדר מקום תפלה מתאים ובימ"ד עבור יהודי המחנה, בהבטיחו להם כי ברנע שתשיג ידו מאי-שם זוג תפילין, יהיו הם הראשונים להניח אותם. התלהבו הנערים והצטרפו אליו לסרוק את כל המכנים במחנה, עד שמצאו אולם ריק לחלוטין, ששימש בעבר להופעות מסיקאליות של הנוער ההיטלרסטי. המקום נראה בעיניו כמתאים לבימ"ד, ותיכף שלח את הנערים לחבריו ולהודיע בקרב היהודים שבכל פינות המחנה, כי נפתח ביהמ"ד הראשון אחרי השחרור, ועוד הערב יתקיימו בו תפילות 'קבלת שבת' בציבור.

הבשורה, כמובן מאליו, גרמה להתרגשוות רבה. בהדרגתו האישית ניקו הצעירים את האולם והכשירו אותו לתפלה (וראה מה שכתב בס' 'שפע חיים' ח"ב עמ' רל"ט: 'כשנשג-תחרתי בפלדאפינג והיציגו עבורנו בית לתפלה, נתחברו אלי כמה בחורים לנקות את המקום ולהכינו להיות ראוי להתפלל שם, והיו שם הרבה שנתנו קולם עלינו שש"ו זה נגרום ח"ו עוד פעם לביאת צורד דהיטלר... ואולם בסופו של דבר — דיון נצח!'). הביאו מהיכן שהביאו ספסלים ושולחנות אחרים, והכינו 'כיפות' עשויות מנייר לכיסוי הראש, לרבי, שעדיין כיסה את גופו בשיירי כלאות של כתונת הפסים אשר ל'קצטניקים', הביאו חליפה צבאית קצרה בצבעים מנומרים ממדי 'ווערמאכט', ולראשו חבשו כובע של פרחי ס"ס כעין 'ספינות' ('א' שיעל'), כשהגליו נתונות בקבקי עץ.

הרבי, שזקנו התחיל לצמח ויפים, היה שריר כל אותו יום הששי בהתלהבות גדולה. אחרי שטבל במעין, לכבוד ש"ק, טיכס עצות מהיכן להשיג 'טלית' לתפלה. הביאו לו סרין ממחסי המחנה והועיד אותו לשם טלית. מפקעת של צמר, שנודמנה לפניו בהשגחה פרטית, טווה כמו ידיו את התופים לציצית. מלאכת הטוויה עלתה לו בקושי רב, שעות שלמות, עד שמחוסר פנאי לא הספיק אפילו לקשור הבריכות על הגרילים כראוי והסתפק בקשרים הראשונים בלבד. היום נטה לערוב — אחא שבת ראשונה של גאולים.

ובהתקדש היום התאספו באולם המוסיקה מאות יהודים, חרסים נשברים, כל מי שרצה להיזכר כי יהודי הוא. התעסף הרבי ב'טליתו' ויורד לפני התיבה, והתחיל להתפלל מוכרוננו בע"פ בקול שוכר לבבות 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו...' הקהל עמד בלא סידורים ובכה, איש לא היה מסוגל לפצות פה, הרבי גופו היה חלוש מאד וקולו רועד, אך מרגע-לרגע התגבר הקול ומילא את חלל האולם עד שבקע רקיעים 'יאמרו גאולי השם, אשר נאלם מיד צר...' והיה מאריך בתפלתו בככיות ובדריקות רבה 'יושבי חושך וצלמות אסירי עני וכרול... ויגיעו עד שערי מות...' ובסערת-רוחו ועק מרה 'נפשם כרעה תחמוגג... ויעקו אל ה' בצד להם...' וכל הציבור נעה בככיה גדולה ויוגעו אמות הספים בכל משך התפלה שנמשכה יותר משעה וחצי ללא הפוגה.

חי ה' וברוך צור

אחרי התפלה המועזת, שהוכירה לרבים את שורש מחצבתם, ישב הרבי אל השולחן ביחד עם מספר ניצולים אחים-לגודל, בתוכם הרב דמישקולץ רבי יהודה גוטליב, החסיד ר' משה הופמן מפאפא, ואחרים, כדי לערוך את סעודת השבת. האנשים נדהמו מן הצורה והאופן שבהם אמר את הפזמון 'שלוש עליכם' והמשיך אח"כ בתפלה 'יבון כל העולמים', כשהגיע למילים 'כי הדלקתי נרותי והצעתי מיטתי' החליף ואמר להפתעתם 'כי הדלקתי מיטתי והצעתי נרותי' כפי הנוסח שאמר זקנו ה'דברי חיים' וי"ע כשבת האחרונה לפני הסתלקותו (ובמשך הרבה שבתות לאחר השחרור המשיך באמירה מופלאה זו). הוא קידש על הפת, לחם משנה, וכל מאכליו היו מצרכי-מוון יבשים כפי שהשיגה ידו. אחרי פתח באמירת תורה ודיבר הרבה מענינא דיומא בבאב עצור.

"לא פיללנו שזה יסתיים ככה, ככניעת הגרמנים האדורים" אמר בין השאר "ציפינו שלא ישרא אפילו עלה חי אחד בארץ הדמים והרשע" (מעדות הרה"ח ר' אליעזר דירנפלד שהיה מיושבי שולחנו הק' באותו ליל ש"ק). גם למחרת בצהרי יום ש"ק, אחרי התפלה, התיישב הרבי אצל שולחן ליד האולם בחיץ, עם בצל ביד (והתפללו כולם מהיכן השיג הבצל ועד כמה הוא מתאמץ לקיים המנהגים הקדושים) ונתן קולו בשירה וזמרה: "חי ה' וברוך צורי". מיד התקברו אליו יהודים רבים, אשר עדיין ראשם ולבם כל עמדם, אך לשמע זמרתו נערדו מיתרי לבותיהם.

כסועדה זו דיבר מענינא דיומא והשתדל לחזק ולעודד את היהודים השבורים והרצוצים. דיבר על לבם, כי בודאי ינקום הש"ת דם עבדיו השפוך מירי הגרמנים הרוצחים ימ"ש, וכשם שביצעו את כל זממם בדריקות וע"פ חכונן מחושב מראש, כן ישלם להם הקב"ה כגמולם הרע ג"כ בדריקות ובחכונן מלא, מדה כנגד מדה. 'לעשות בהם משפט כתוב' הכריז הרבי בהתרגשוות 'לא משפט סתם ייעשה בהם, אלא משפט כתוב, משפט נקם בתכונן ובדריקות...' אחרי הצהרים הקהיל שוב אליו אנשים מכל חוג, בתוכם יהודים פרטיזאנים שהיו חילוניים, ודרש בפניהם רעיונות מקוריים על תעודת עם ישראל וגורלו כמשך שעתיים תמימות, והיה מצטט על-פי הזכרון קטעים שלמים מתוך ספר זה או אחר, מלה במלה, כאילו היו הספרים פתוחים לעיניו (ורמאזונים שלא ידעו אותו מרוב התפעלות מחאו כפיים ואמרו: 'אך זה רב מלומד וחכם גדול... ובקי בהוויות העולם... מן הסתם קרא בחייו ספרים הרבה...')

ובשלוש סעודות, כדרכו בקודש, הפליג ודרש בהתלהבות ובאריכות רבה ענינים רמים ונשגבים, שהיו יותר כבחינת "אמירה לנבונה", בלא להתחשב כלל אם יש או אין סביבו עכשיו אהן קשבת. ככה התנהג, כידוע, אפילו בהיותו באושיבין מול המשרפות. על אמירת התורה בשלוש סעודות לא יותר, והגיד את הדברים בינו לבין עצמו, כשפניו להבים ועיניו עצומות.

מקבץ נדחים

אחרי שבת המשיך במבצע ליקוט העצמות. הוא חיפש לא רק אחרי הרונים ונפטרים. במכונית שהעמידה לרשותו המפקדה האמריקאנית, יצא לנדוד ולחפש בכפרים שבכל הסביבה, כשכפיו היסמטא 'את אחי אנכי מבקש'. במקור מות האלה שדרו פה ושם יהודים בודדים, שהתחבאו בימי הזעם במסתור אצל נכרים, בעליית-יגן בבונקרים, ובגלל הניתוק מהעולם החיצוני סבורים היו שכבר התחלס ח"ו העם היהודי — כפי שזמם האשמדאי היטלר ימ"ש — והם היהודים שנותרו ללא תקוה להמשיך ביהודים.

נסע אפוא, הרבי בכל יום ליישוב אחר. היה נכנס אל מרכז הכפר או העיירה, ומנסה להיכנס ברברים עם האנשים שנתקל בהם על דרכו, שואל ומתענין על הא ועל דא. תוך כדי שיחה הגיעו לנושא היהודים ואיכשהו התגלה, לפעמים כתוצאה מפליטת פה, כי בבית פלוני שוהה אחד השרידים, ובמקום פלוני. והיה רכיניו צ'ל הולך אחרי כל קול הברה, אולי יעלה על עקבותיו של איש יהודי המתחבא עדיין בקרב הגויים, והיה מדבר על לבו שצמרף אליו ויביאנו אל מקום שיש בו עוד הרבה יהודים בני עמו.

רבים מן השרידים האלה הלכו אחריי לפלדפינג בלא חשק מיוחד. נוח היה להם, כביכול, באחר שהיו שרירים בו. הלא האמריקאנים הכובשים סיפקו מוון ותמיכה לשרידים בכל מקום שנמצאים בו, אף למי שהתגורר בין הנכרים, מבלי לדרוש ממישהו ללכת לעבודה וכיו"ב. אך הרבי, במיטב כושר השכנוע שלו, השפיע עליהם לשוב אל אחיהם. האנשים עוד היו המומים ומוועזעים מכל המוראות שעברו עליהם, היו כאלה שהצהירו בגלוי כי אחרי מה שקרה אין את נפשם לחזור ולחיות כיהודים. אולם הרבי בפיקחותו ענה להם, שאינו מעלה

על דעתו לדרוש מהם אפילו משהו מעין זה, וכל כוונתו רק להשיב עמהם מכחינה פיסית — שלא יהיו נתונים יותר לחסדי הגויים האדורים. וכי לא מוטב להימצא בין אחים שהם עצמך ובשרך?

(ידוע, בין השאר, על מקרה מסוים ששירל צעיר יהודי להסתחף אל מחנהו, והלה מען שהרכי בודאי לא יניח לו לבקר בקולנוע, לכן אינו חפץ ללכת אחריו, אולם הרכי הבטיח לו שכאשר יחזרו החיים למסלול תקין ויפתח קולנוע לפליטים יקבל מידו כסף ל...רכוש כרטיסים להצגות... ואף קיים את הבטחתו במשך פרק זמן קצר, עד שהלה התפכח מעירפול-החוששים הרותני שלו וחזר להיות יהודי כשר להפליא).

כה עלתה בידו לקבץ בפלדפינג עשרות ומאות נדחים, אשר לולא השתדלותו ספק אם עוד היו יוצאים אי-פעם מקרב הגויים, ואילו כבואם אהו התעורר בהם כעבור זמן ניצוץ הקדושה, וסופם שחזרו — אם כי בתהליך די ממושך — לחיות כיהודים יראים ושלמים, ואף זכו להקים דורות ישרים מבורכים.

באיש אשר אמו תנחמנו

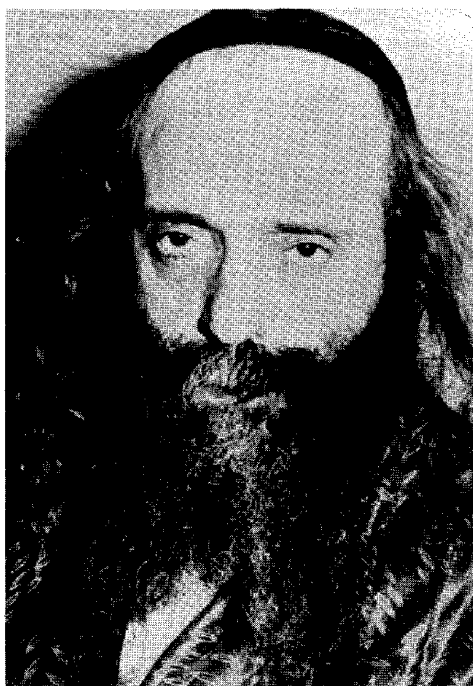
"באיש אשר אמו תנחמנו" בן התנחמו או בצלו היהודים האומללים, אף שלבאורה היה הוא עצמו זקוק לנוחם. הרכי, שופע פיוסין וחמלה, פנה לכל אחד מהשרידים כאסירה רכה: "הנך חי?" והיה מרכי לכל איש בשפה המתאימה בשבילו. מספר מקורבו ר' חיים אלטר ראמה: "כאוחו זמן עצמו שהשפיע על פלוני כאסירה: 'אמנם מכל מחמדי נפשנו לא נותר אף אחד, אולם הקב"ה הרי נשאר חי וקיים אתנו!' השביל לדבר אל מישוהו אחר כסגנון שונה לחלוטין: 'עוד תראה שהעולם יחזור להיות עולם, ועוד תגלגל בעסקים ומסחר...' ודוקא בכח אסירה זו שלף אותו ממלקחי העצבות והיגון.

כדי לעמוד בראוי על משמעות ה"שליפה" הזאת, יש לשחזר מעט את הלכידה הנפש של השרידים המשוחררים בעת ההיא. האנשים היו שכורים ורצוצים בנופם וברוחם. התקופה הממושכת שעשו במחנות-הריכוז הגאזיים הרחה בנפשותיהם כתובת-קעקע אכזרית כזו שלא תימחה לעולם. רבים מהם הצטערו בעת השחרור על שנותנו בחיים. נקל היה בעיניהם למות בתאי הגזים מאשר לשאת בקרבם אחרי המלחמה את מאגרי הכאב והסבל. כי בעיצומן של הנגישות מירי הגאזים ימ"ש כשהחיים היו תלולים מנגד בכל רגע, היה המוח במאובן ולא הספיקו לחשוב על הורים ובני משפחה וכי"כ, אך כשכא יום הפרות ונתחורר להם היקף החורבן והשכול תקף אותם היואש כמלוא אימתנותו. איש איש מצא את עצמו במצב של איוב כשעתו ויותר גרוע מזה. היחס המתנכר של העולם הגדול והאדיש חרם אף הוא את חלקו להגברת היואש. נוסף לזאת נענה בהם יד המחלות והמניפות שהתפשטו בקרב הניצולים והפילו חללים לרוב.

כל זה יצר אורית דכאון והתפוררות רותנית שקשה לחאר אותה. הדברים הגיעו לידי כך, שאפילו מי שהחזיק מעמד בכל שנות האימים, ושמר פחות או יותר על יהדותו בחירוף נפש, קרס תחתיו ברגע של ההתפרקות והמשבר היה נורא. קשה היה לעמוד בסיון האמונה וקבלת דין שמים באהבה. קשה פ"י כמה היה הנסיון להמשיך ולהאמין בנצחיות עם ישראל וקדושתו. הנסיונות כברו עוד יותר כנגלל השפעת החילונים וההתועים מכל סוג שביקשו או ככל מחיר להשכיח תורה ואמונה מישראל.

ואו, כמובנים האפלים האלה, ורח לאומללים אור אישיותו של הרכי מקלוינבורג וצ"ל כשמש צדקה ומרפא בכנפיה. כאוחו רגע וזקוקים היו השרידים לרועה רוחני משכמו ומעלה, לאדם שיהיה בבחינת "מקרב אחיך", אח לצרה, שהחייסר עמהם ככל העיניים בפועל ועבר כל שבעת מדורי הגהינום הנאצי, ועם זאת אינו נשבר ברוחו, ונותן להם רוגמא

אישית כיצד מסוגל איש יהודי להישאר רבוק בקונו גם עכשיו, בבחינת "הן יקטלני לו אייחל". אמנם בקרב השרידים נמצאו גם יהודים יראים ושלמים, וכן רבנים גדולי תורה, שעמדו יפה בנסיונות — ואשר שידלו אף את זולתם ללכת בדרך זו — אולם כדי לסחוף את הציבור כולו דרוש היה איש מורם מעם, ענק הרוח, משיעור קומתו של הרכי וצ"ל אשר חולל או פלאים ממש בקרב שרידי ההשמדה.

הוא התאזר בעת ההיא בכוחות עילאיים, שמימים, כדי לחזק את הלכבות הנשכרים — וקודם-כל: בהתנברותו על אסונו האיש, אשר עשאתו לסמל חי של אמונה וגבורה רוחנית. השרידים לא היו מסוגלים לקלוט בשכל אנושי כיצד יכול הוא לקבל כ"כ הרכה צרות כאהבה וכלא שמץ של חרעומת. אפילו אם נמצא משהו שיש בלבו פרוניא כלפי מעלה, עקב גורלו המר, נמוג הכל בקרבו אחרי ששמעו כי הרכי נפו — אחרי ששיכל בהשמדה את כל בני משפחתו, אמו הרבנית, וזנות הרבנית ועשרה ילדים — כשהודיעו לו בהיותו מאושפז בבית"ה להגלי מחלת הטיפוס שלקה בה (ראה להלן) את הבשורה המרה מפטירת אחרון ילדיו, העילוי ליפאלי ע"ה, (שיצא חי מצפרי הרשעים ימ"ש, ונמצא במחנה פליטים סמוך לפלדפינג אך עוד לא הספיק להתראות והרכי בכלל לא ידע שנשאר חי, והנה ניגף במחלה קשה שהכריעתו למות) מיד התרומם ממיטת-חליו וכרך בקול נרגש ברכת "דיין האמת" בשם ומלכות, כשהוא קורא קול גדול שאין בלבו אף שמץ של חרעומת או קושיא אחרי משפטיו הצור חמים פעל, ומקבל כל גזירותיו כאהבה.

(אנכי: מסופר בשם הרכי וצוק"ל, שלאחר ימי האימים התאמץ מאד ועלתה בידו לא לשקוע בעצבות ויגון. רק יום אחד בהיותו במחנה הציפו את לבו לפתע גרשות יאוש ואבלות מכלי לדעת מה זה ועל מה זה. אח"כ כשנתכשר מפטירת בנו ליפאלי ע"ה, נתחורר לו אחרי חקירה ודרישה, ששבך חיים בריוק באותו יום שתקפוהו גרשותיו. הלכ, לכ אבא רחמאי, ידע מרת נפשו).

על ערש דווי

אחרי שבועיים ומחצה של מעילות מאומצת נתקף הרכי וצ"ל במגיפה המסוכנת "פלעק-טיפוס" (— טיפוס הכה-רות) שהשתוללה בין הפליטים במחנה, בתוצאה ממצב נופני ירוד ותנאי היגיינה לקויים, והשיבה את נפשו עד דכא. כעיצומו של חג השבועות התמוטט וקרס תחתיו מרוב חולשה, כולו קודח מחום לוהט, אחרי שהסתכן ימים

שלמים להניש עזרה בנופו לחלוי טיפוס אחרים. ביו השני של החג, שחל בשבת קודש, הורו רופאי המחנה לאשפו אותו בבית-החולים של המחנה עקב מצבו האנוש.

מחלת הטיפוס הפילה אז חללים רבים בין ניצולי ההשמדה. את אשר לא הספיקו ידי עשיו של הנאצים ימ"ש, עשתה המגיפה הזאת, מפני שמרוב חולשתם לא עמד בהם הכח להתחמסן מפניה, ולהתרפא. קרוב לשלושה חרשים היה הרכי מקלוינבורג מוטל על ערש דווי, כשהוא מפרפר בין חיים לחיים, כשהוא חש דקירות בראשי אצבעותיו כאילו דוקרים אותו באלפי מחטים. בהשפעת החולי לקחה ראייתו וכמעט לא היה מסוגל לראות מאומה. הרופאים אמרו לו, כי לצורך רפואתו עליו להרבות כאכילה יותר מהרגל, אך מכיון שהמאכלים שהובאו אל מיטתו היו ממטבח ה"היטלר-יוגנד" סרב לנעוץ בהם. יחד עמו שכבו בבית-החולים ר' משה שוורץ מקלוינבורג, ובן דודו של הרכי, הרה"צ ר' משה אריה הלכרשטם (הארמ"ר מנאסוויך), ואחרים, אשר סיפרו כי למרות הפצרותיהם לא יותר הרכי מאומה על חומרותיו בעניני מאכלות. אף כשחילקו אנשי הצבא האמריקאי בקרב החולים תבילות-יש, שהכילו מצרכי מזון שונים, לא הודקק להם והניד את תבילתו עבור שבניו לחרד.

בספרו של ר' ירמיהו טסלר ראש-הקהל מקלוינבורג — "זכור ואל תשכח" (עמ' 122) אנו קוראים: "בימים ההם נוד לי כי הרה"צ ר' יקותיאל יודא הלכרשטאם נמצא בפעלרא פינג... כבואי לשם מצאתי את האדמו"ר חולה אנוש ממחלת הפלעקטיפוס שפקדה אותו... מה מאד התרגשתי אשר מיר עם הכנסי לחרדו וראה אותי בדרך עלי ברכת "שהחיינו" בשם ומלכות! עיני ולגו דמעות ובכיתי מר, בראותי את רבה הגדול של עירנו במצב אנוש כזה, אך מאידך התנחמתי על אשר מילט הקב"ה את נפשו לפליטה..."

ומספר ר' אליהו רייזמן (כיום בבני ברק) ששבך במשך כל שלושת חרשי חליו במטה סמוכה אל הרכי: "הוכנסתי לבית החולים כשאני נטול הכרה, ימים אחדים אחרי חג השבועות, כולי קודח בחום גבוה. אחרי יממות מספר כשהכרתי שבה אלי, פקחתי את עיני ונוכחתי לראות, שאני שוכב ליד הרכי ממש. התעוררתי מעצם נוכחותו, אם כי מצבו היה עדיין קשה למדי, אולם נשאתי בעצמי קל-יחומר: אם השכינה שורה למעלה מראשותיו של כל חולה — כל-שכן מראשותיו של ז' וז' — הריגשה הזאת נסכה בי התחזקות. הייתי או בחור צעיר, יתום וגלמוד, הוא השאיל לי את התפילין שלו להניח מדי יום כימו. זכרתי שהרב מטיסא-סאלקי הג"ר יואל צבי ראטה וצ"ל (חתן הצדיק מקאסנוי וצ"ל ובעדמ"ה ספר "מעט צדי" לס' הכרי-רות) היה בא לעתים קרובות לבקר אותו ולדרוש בשלומו. זכרתי עוד, כי אך הוטב לרכי מעט והתחיל להתאושש, היה יורד ממיטתו ביום שבת-קודש ועורך בחדרנו כעין "שולחן" וטאט עם ומירות ודברי תורה, בפרט בשלוש סעודות..."

עוד הוא מספר: "רושם עז התרשמתי במשך התקופה הזאת מהתנהגותו המופלאה של הרכי, אשר לא הסיח דעת אף רגע ולא הפסיק מריבקותו בה, כפי שהיו יכולים לראות עליו באופן מוחשי. במיוחד עשה עלי רושם רצונו שנתגלו בבית בספרים קדושים (מישהו הביא לו קצת ספרים שנתגלו בבית העלמין היהודי במינכן, מאשר הטמינו קדושי ההשמדה לפני גירושם מהעיר) למרות שכבה מאור עיניו, והיה מקריב את הספר שביקש לעיין כתוכו עד סמוך לעינים ממש. מרוב חולשה לא היה מסוגל או ללמוד דברים עיוניים. ביקש, איפוא, להביא אליו תומשים ושקר להשלים קריאת פרשיותיו מכל השנה — שנים מקרא ואחד תרגום — כמי שפורע חובו בעד כל מה שהחסיד בתקופת האימים כשנכבד ממנו להעביר הסדרה. לעומת זאת הפליא את כולם, כשנוכנס אצלו הרכי משאמקוט רבי יחזקאל רוטנר וסח לו שנקרא לסדר קדושין במחנה לחתן וכלה, אך אין לו שטר כתובה כדבעי — ואין לו מאיפה להעתיק את הנוסח — והרכי וצוק"ל, כשהוא קודח מחום של 40 מעלות, הכתיב והקריא לפניו מזכרוננו בע"פ מלה במלה את הנוסח המדויק של הכתובה".

אחרי שדעכה מחלתי והתאווש קמץ, התחיל הרבי לצאת ולבוא בקרב היהודים במחנה, למרות שעודנו חלש מאד ואינו מסוגל לעשות אפילו פסיעות מספר בכוחות עצמו. נשען אל הקירות, ומחזיק בהם לכל יפול, היה מודה על רגליו ומתקדם לעבר אחיו היהודים. הוא שב ודבר עם כל מי שפגש בנוגע לאוכל כשר. חייבים להחיל מאכלית מוון שאינו כשר. כבר הגיעה השעה להתארגן לארגן ולפתוח מטבחים כשרים.

מספר החושבים היהודים במחנה פלדפינג הלך וגדל, בכל יום הגיעו לכאן פליטים חדשים, אודים מוצלים, מקרוב ומרחוק. כבר התרכזו פה יותר מחמשת אלפים נפש, שבליט ברירה הודקו למטר בח הכללי של המחנה, ובהכרח לעשות מה כדי שלא יצטרכו להתנאל במריפות. בהמרצת הרבי קיבלו על עצמם את המשימה ר' יחזקאל סמט ור' ברוך גאון, אשר השיגו מהמחנה הראשי מערכת כלים גדולה — מצויד האונגר"א — ואחרי שהגיעו לרת הרכיבו מטבח שלם כשר בתכלית, עם מערכות נפרדות של סירים צלחות וסכו"ם למאכלי כשר ולמאכלי חלב. אחר דאגו לקבלת מצרכים ממחנה המחנה וממקורות נוספים והחלו באספקת ארוחות חמות לכל דורש ומבקש (בה כשרת המטבח השקיע הרכה כוחות הר"ר יעקב איטש"ה ליפשיץ, כיום בולימאסבורג). הרבי דאג לכך שממטבח זה יישלחו באופן קבוע ארוחות לניגפים במחלת הטיפוס, שהיו מאושפזים בבית החולים של המחנה, במדה והיו מעונינים באוכל כשר. אף הקים לצורך זה חברה מיוחדת בשם "ביקור חולים".

כן התחיל לתת את דעתו על הילדים הרכים, היתומים, שהתאספו במחנה ללא שום השגחה. למראה עשרות נערים ונערות מכל גיל, חסרי הורים, שנראו פה ושם בפלדפינג הרגיש הרבי כי מחובתו לדאוג לעתידם הרוחני ולהיות אביהם של יתומים. ביזמתו הוקם מטבח כשר נוסף כמיוחד עבור הילדים, והוא השגיח בעין אבהית פקוחה, שלא יחסר להם אוכל. ככל מקרה שהגיע למחנה משלוח מצרכים (סרדינים וכיו"ב) ועום מדי, שלא היה בו כדי חלוקה לכל הנצרכים, עמד הרבי על כך שיתנו קודם כל לילדים, בעוד המבוגרים בליט ברירה יותורו על חלקם. כשנודע לו פעם שהמטבח מתכוון לשבות, והילדים עלולים לסבול, הלך אליו אישית ופשוט אילץ אותו להמשיך בעבודתו. בוקר בוקר כשהלך למכול בפלג מים אשר זרם סמוך למחנה, חולף היה על פני הצרף המיוחד שהילדים שוכנו בו, השליך אליהם מבעד החלונות מיני מתוקה שהשיג עבורם. כן השפיע על הרה"ח רבי משה הלוי הירץ (אח"כ בברוקלין) שיקדיש מזמנו ללמוד תורה עם הנערים — הוא היה למעשה המלמד הראשון שהפקיד הרבי וצ"ל על ילדי "שארית הפליטה" אחרי השואה. במקביל לכך אסף אליו הרבי ארבעה בחורים צעירים והכריז עליהם כנרעין לשיבה הראשונה שתקום לאחר ההשמדה. רבי סנדר דירנפלד (כיום בירושלים) נתמנה על ידו לר"מ. הדברים נקראים האידנא

— אחרי יותר מחמישים שנה — כסיפור מבעי שאין בו שום יוצא מהכלל. אולם כאשר לוקחים בחשבון את המצב הרוחני בקרב הפליטים שיצאו זה עתה מן הגיהנום, מצב שניתן להגדירו בשתי מלים "תוהו ובוהו", כשרובם עוד לא היו מסוגלים כלל לחשוב במושגי אנוש, מצטיירת פעילותו של הרבי אז — להושיב ילדי ישראל ללמוד תורה — כמעשה נשגב שרק מי שהוא חרד-בדרא מסוגל לו. לימים ניסה מישהו להוציא מפיו, מה היו המניע עים שהפעילו אותו בתנופה כ"כ סוערת, כשנגמרה המלחמה? אולם א"ש התחמק והשיב בעונה: "ראיתי סביבי ערימות של מתים, כלום יכולתי שלא להביאם לקבר ישראל? על ידי התהלכו אנשים חולים, מוכי יסורים, איך אפשר היה לא לטפל בהם? יתומים תלושים למאות הסתובבו במחנות, בנים, בנות, חסרי בית-אחיוה, בודאי שמישהו היה מחייב לאסוף אותם, להקים עבורם בית מחסה, וכי יכולתי לעמוד מנגד?" בידי הרבי לא היתה אז אף פרומה אחת. הוא עוד לא הספיק לרקום קשר כלשהו עם נציגי ה"ג'וינט" וכדומה. קל וחומר שעוד לא השיג שום סיוע מן החוץ. אעפ"כ יסד ופתח את הישיבה שלו בכח האמונה והבטחון. בספרו "שפע חיים" (ח"ב עמ' קמ"ו) אנו מוצאים סיפור באורח מארה"ב שנקלע למחנה והיה נוכח בעת שהרבי השמיע בפני תלמידים שיעור תורני. "היש להם די מחסורם?" שאל האיש. ענה לו הרבי: "אני מלמד אותם שלא יבקשו מאומה, וממילא יש להם די מחסורם... דעה קטנה, מה חסרת..."

הידועה על הישרדותו בחיים התפשטה במהירות בין ניצולי מחנות המות באירופה ומהם הגיעה לעולם היהודי הגדול. בעתון הירושלמי "קול ישראל" מתאריך י"ז תמוז תש"ה אנו קוראים על הבשורה בראש העמוד הראשון תחת הכותרת "דרישת שלום מגאב"ד קלויזנבורג" כדלהלן: "אצל מרן שליט"א (הגר"צ דושינסקי) נתקבלה ידיעה שהרה"ג יקותיאל יהודא הלברשטם רבה של קלויזנבורג חי ונמצא בגרמניה". בא-רץ-ישראל אולי לא ידעו עו עדיין, כי השם "קל-ויזנבורג" איננו עוד שם עיר בגרמניה, או הונג-ריה. "קלויזנבורג" פירושה מעבשיו: מחנה גדול של שרירים, שא-רית הפליטה, אנשים נשים וטף, הכרוכים אחרי הרבי כעוללים אל אבא ואמא. בדו"ח מענין על חיי היהודים בפלדפינג שנכתב בימים הראשוניים אחרי השחרור אנו קוראים: "את היהודים הדתיים מקרב ה"ר"י-רים" הראשונים בפלד-פינג ניתן לסווג בשלוש

קבוצות: הקבוצה הגדולה ביותר היא של יהודים יוצאי הונגריה, כשבראשם אישיות רמה משעור קומתו של האדמו"ר מקלויזנבורג; הקבוצה הבאה אחריה — יהודים יוצאי פולין בראשות מספר רבנים ועסקנים צעירים מאגו"; והקבוצה השלישית — של יהודים יוצאי ליטא בראשות מספר חשוב של בני תורה שהגיעו הנה מקובנא. הם דואגים להחייאת החיים הדתיים לא רק במחנה שמתגוררים בו כי גם בשאר מקומות. הרבי מקל-ויזנבורג, אישיות דינאמית, פרש מהרה את כנפי השפעתו על המוני היהודים שככל מחנות-העקורים באזור הכיבוש האמריקאני. הוא היחיד ממנהיגי החסידות בקרב יהודי הונגריה ששרד בחיים ונמצא עכשיו במחנות על אדמת גרמניה. לא יפלא, אם כן, שמכל עבר נמשכים אליו יהודי הונגריה הניצולים, מכל חוג ועדה, לשאוב אצלו התחזקות ולקבל הדרכה. נמצאים בפלדפינג עוד מספר רבנים חשובים יוצאי הונגריה, כדוגמת הרב יהודה גוטליב ממישקולץ, הרב יואל צבי ראטה מטיסא-סאלקי, הרב יחזקאל רוטנר משאמקוט, ואחרים, אולם הרבי מקלויזנבורג הוא ראש וראשון..."

הבית הכשר

סיפר מקורבו הר"ר מרדכי טאוב ע"ה: "השחרור מהגרמנים מצא אותי במחנה ריכוז 'גאר-מיש'... הייתי עלם צעיר... לא היו בסביבתי יהודים שומרי תורה... אך שמעתי כי יש שבר בפלדפינג, כעין מוסד חינוך (ישיבה) עם פנימיה לנערים חרדים, 'הבית הכשר' קראו לו הפליטים, לא ידעתי בדיוק מי עומד בראשו, אך כאשר באתי לשם ביחד עם אחי ועוד מספר חברים מצאנו אב רחמימאי שכל-כך היה חסר לנו — מצאנו את הרבי מקלויזנבורג".

ומספר הרה"ח ר' מתתיהו פריזל (כיום

בסקוויר-מאון אמריקה): "הרבי הסתובב בין הילדים העזובים, יתומים בודדים וגלמודים, אשר נאספו מכל מיני מחנות וזועה... האכיל אותם בחיבה יתירה ודאגה אבהית, ולימד אותם לקרוא בקול עז 'שמע ישראל'... על-פי גילי לא השתייכתי כלל לחבורת הילדים, אך מבחינה נפשית נצמדתי אליהם, כי הרגשתי את עצמי כקטן שגולד מחדש... התקרבותי אל הרבי והוא גם קרבני אליו... לפעמים הוא התיישב ללמוד עם הילדים פרשה בחור-מש, ותיכל את השי-עור במחק של משלים ופלאים, סיפורים נלכ-

בים, שהתפשטו בעצמותינו כשמן הטוב... ויש שהיה מדבר אלינו בנימה רוממית, בריחא כבושה, דיבורים מרעידים כגון אלו: "דעו, ילדים אהובים, כי אבותיכם ואמותיכם הקדושים פורשים עליכם פה את כנפי המלחמה... הנשמות הקדושות בודאי מרחפות במקום הזה, ונכספות לקלוט איזו מלה קדושה היוצאת מפיכם, ילדי צאן קדשים, אשר לא טעמו טעם חמא..."

"בכל בוקר" ממשיך ר' מתתיהו פריזל "נכנס הרבי לבקר בצריף הילדים. הואטוטים, פנועי האי-מים, שעוד לא השתחררו מסיימי הזוועות שעברו עליהם, היו זקוקים להרבה עידוד וחיסון רוחני בכדי לשקם את הנפש הפצועה שלהם. היה, אפוא, הרבי סר לבקר אותם מיד אחרי התפלה ומבקש לדעת מה נדרש לכל ילד... היה משוחח עם כל ילד כלכבו... והילדים ספרו לו הכל, מהיכן באו, מה מוצאם, מי היו הוריהם, ובאיזה אופן שרדו בחיים. "כיצד ניצלת?" היה נוהג הרבי לשאול את כל ילד בפני עצמו, אולי במטרה לעורר בהם את רגשי האמונה והבטחון, לכוון את לבם לאביהם שבשמים... כל הילדים קראו לו פה אחד: אבא! ("טאטע") ופעם כשבאו השליחים האמריקאניים אשר טיפלו במחנה, והתכוונו להעביר קבוצה מן הילדים לריכוז פליטים אחר, התחבאו הילדים בכל חור וסדק שרק יכולים היו להיטמן בתוכו, ובלבד שלא יאלצו אותם להיפרד מן הרבי..."

"יום אחד התקיימה בפלדפינג הפגנה. משלחת גנרלים של צבאות הכיבוש באה לסויר במחנה, ואנשים מחוגי הקומוניסטים יצאו כנגדם עם "דגל אדום" בכל מיני דרישות שהיו בפיהם. אך הנה אירגן הרבי בשער המחנה הפגנה משלו, עם דגל מתנפנף ברמה ועליו מתנוססות המלים "מי לה' אלי", אשר משך אליו הרבה אנשים מבין הפליטים שהיו בעבר יהודים חרדים, וכל ילדי המחנה נסחפו אחריו בריבוק ממש. הרבי החזיק אז בידו ספר תורה שהובא מאי-שם, ויצא בריקוד נלהב וסוער ביחד עם הילדים היתומים, שרידי הכבשנים..."

צרי ומרפא לכל נפש

בשבועות המעטים שעוד נשאר בפלדפינג, לפני יציאתו לפרנוולד (ראה להלן), שימש הרבי אבן שואבת לכל יהודי מבקש השם. למרות שבאופן חיצוני לא התנהג כרבתנות, ועוד היה לבוש כמו בימים הראשונים לשחרור (רק כשעזבו את המקום רכש מישור עבודה מנבעת "קאפיר-לוש" אצל גוי בכפרי הסביבה), מכל מקום חידש סדר אדמורו"ת, והיה קורא "קוויטלך" שהגישו רבים לפניו ומשיא עצות וברכות לכל הדורשים לשכנו. הוא היה שריד יחיד מכל אדמו"רי הונג-ריה שנמצא במחנות העקורים במעמד של די. פי. כאחד מהם.

רבים מבין הפליטים חשבו לחזור עכשיו למקור מות מגוריהם לפני השואה, בהונגריה או ברומניה וצ'כיה, מי מתוך חמימות ומי בתקוה למצוא עוד אי-מי מבני המשפחה ששרד בחיים, אולם הרבי עיכב בעדם והרבה לשדל אותם שישארו בניתיים במחנה

הפליטים הזמני פה בגרמניה. "אין לנו יותר מה לעשות בארצות הרמים" פסק את פסוקו. באחד הימים נודמן לו לשוחח עם גנרל מחיל הכיבוש של הצבא הרוסי, יהודי על פי מוצאו, אשר בא לפלדפינג לשם קבלת חליצה מאשת אחיו שמת בלא בנים, והפליג בשיחה עם הרבי על מצב הפליטים היהודים בגרמניה. אמר האיש: "כדאי היה להקים באפריקה מושבות מיוחדות עבור היהודים הפליטים, שם יוכלו לשקם מחדש את חייהם, במימון ארה"ב ובנות-בריתה". מיד השיבו הרבי: "איננו רוצים לגור עוד בקרב הגוים, ענינו נשואות עכשיו לארץ ישראל".

רבים מבין הפליטים נבוכו ביחס לעתיד חייהם, בהשפעת התעמולה של העסקנים והשליחים החרי-לונים, שזרעו מורכ בלבבות כאילו אין תרופה לעם ישראל מצרותיו כי אם להיות ככל הגוים. הרבי וצ"ל שדגל להיפך, שמוכרחים להתחזק עמדה ליושנה, היה כמובן לצנינים בעיניהם, "אתה גורם להביא עלינו היטל חדש" קראו אחריו ברחובות פלדפינג, אך הוא לא התפעל מהם וחיווה בגלוי את דעתו — ועמד במערכה עיקשת נגד החילונים — שאין הצלה ליהודי הנדרף מידי הגוים אלא להיאחז בעוגן התורה והמצוות.

אפס כי יותר משהיווה לפליטים משען בעצה וברכה, הרעיק צרי ומזור על פצעי רוחם השותתים באור הרוחני הקורן מאישיותו, בתפלתו ובחזרתו. מספר לדוגמא השריד ר' שלום אליהו פלברבוים (נכדו של הרב ממאויש וצ"ל) מויליאמסבורג: "הייתי אז רפה-אונים, אחרי מחלת המיפוס, עד כדי אפיסת החיות. לא הייתי מסוגל לנוע בכוחות עצמי אפילו כדי פסיעה אחת. אולם כאשר הובאתי בליל שבת באלונקה אל ביהמ"ד ושמעתי את קול הרבי בתפלתו, ובהשתפך נפשו, כשהיה חוזר על אותן מלים הרבה פעמים מתוך כיסופין והתרגשות שאין לתאר בכלל — חיתה רוחי! כל מלה שהוציא מפיו: "קול ה' בכח", "קול ה' בהדר", נסכה בי כוחות מחודשים לחיות!"

ועוד הוא מספר: "יום אחד נודע לי, שהרבי השיג לעצמו מאי-שם תפילין דרכינו תם... התעורר בי כ"כ חשק להניחן... הלכתי אל המעון שלו, אך כשנכנסתי אל חדרו מצאתי שיושב שקוע בלימוד "ירושלמי" ולא הבחין בי... התיישבתי בסמוך והמתנתי לא פחות משעתיים ומחצה, ובמשך כל הזמן הזה שקוע היה בירושלמי הפתוח לפניו ולא הבחין בי... לבסוף הרים את עיניו הקדושות מתוך הספר, וראה אותי במפתיע, וישאלני מה חפצי, ביקשתי להשאיל לי את התפילין דרכינו תם, וסרב לי, באמרו שחושש בתנאי המקום למסור אותם לידי זולתו, אחרי שהשיגם בקושי רב. רק אחרי הפצרות מרובות נאות לכך שאבוא בכל יום להניח את התפילין בחדרו".

כשהתקרבו הימים הנוראים, ימי הסליחות וראש השנה, השמיע הרבי הרבה דרשות ודברי כבושין ברובי-עם, אשר הקשיבו לו בהתרגשות רבה. כמשך או היה מתחמא לפני אכש"ש ומוכיח לו כביכול "מי כעמך ישראל", כשהוא מזכיר בבכי תמורותיו את מיליוני הקרבנות שנמחבו על קידוש השם, את הדיפות והעינויים האכזריים שהיו מנת חלקם של

הנשואים בחיים, בבחינת "כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שיקרנו בבריתך". הרבי לא הזכיר אף במלה אחת את אסונו האישי, את אכרן אשתו הרבתית ואחד עשר ילדיו הי"ד, אלא דיבר רק על האסון שפקד את כלל ישראל. היהודים שהקשיבו או לדבריו בכו יחד עמו, נחלי דמעה חרשים ניקו בעיניהם, אחרי שחברו זה כמה מרוב צרות. הלכבות נמשו כמים. הרבי דיבר כלפי שמיא בשבתם של ישראל, לימד סניגוריה עליהם, דרש ותבע כביכול להחיש להם את קין הישועה, אולם בהמשך דרשתו פנה בדבריו נועם אל אחינו בני ישראל לכל ישכחו את צור מחצבתם ושלא יקפחו ח"ו את הזכויות שצברו בימי עברה. באחד ה"שולחנות" כשניסו לשעבר הגה"ח רבי יהודה אייזקסון וצ"ל (חתן ה"עצי חיים" מסיגט) העיר כאמצע דברי-התורה שהשמיע הרבי, כי חבלי משיח בודאי כבר עברו עלינו בשואה, ועכשיו הגיע זמנו של משיח לבוא ללא שום דיחוי, הגיב מיניה וביה: "וכי זו מנין לך, שכבר נשלמו? וכי מי בא בסוד ה'? וזכר אני שבמלחמת העולם הראשונה כשנתרבו הצרות מאד, הגיד מישור לפני אבא ו"ל (הרה"ק רבי צבי הירש מרודניק) "רבי, כבר הגיע זמן לגאול את היהודים מהגלות" ואבא נאנח וקרא "חוששני מאד שעוד יבואו עלינו יסורים הרבה עד שיבוא משיח...". והוסיף ואמר "מוכן אני לשלם רענל שלם בעד כל הצצה שיתנו לי להציץ בשמים..." ואני היום מוכן לשלם בעד הצצה אחת ארגו מלא חפסות סיגארים... אך מה אעשה שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל, נסתם כל חזון, ואין אתנו יודע עד מה..."

לדרשותיו של האדמו"ר מקלויזנבורג היתה נודעת השפעה רבתי. מאות ואלפים שהיו נוכחים באותו מעמד, כשריבר על הדוכן, או ב"שולחנות" של שבת, התעוררו בלב ונפש לחזור ולשמור ולקיים את התורה והמצוות. אחרי כל דרשה נוספו במ-חיצתו עשרות בעלי תשובה. יהודים התעוררו לשוב אל צור מחצבתם.

ואומר בזכרונותיו הרב ר' אברהם גצל שיף ו"ל אב"ד היידנהיים: "כשבאתי מרוסיה לגרמניה בשנת תש"ו סיפרו לי אנשים נפלאות מדרשותיו של הרבי אשר דרש בחוצות קריה, בפלדפינג ובמינכן, כדוג-מת ירמיהו הנביא בשעתו אשר דיבר אל העם ברחובות ירושלים לשוב אל ה'. ההבדל ביניהם היה, בין השאר, שדרורו של ירמיהו ברשעתם לא שעו לדבריו, והשליכו אותו אל הבור כאמרם "בן מות הוא האיש הזה", אבל דור השרידים בגרמניה שחו בצמאון את דברי הרבי והרבה מאד אנשים למאות ולאלפים חזרו כתשובה הודות להשפעתו".

הדרשה המועזת בראש השנה

שרידי הפליטים מספרים בהתרגשות ואינם יכולים לשכוח — אף לאחר שחלפו כבר קרוב לחמישים שנה — את הרושם המועז אשר עשו דברי הרבי וצ"ל כשעלה לדרוש ביום ב' ראש השנה לפני התקיעות כדרכו בקודש באוני קהל עצום שהתאסף לתפלה בבית מדרשו בפלדפינג. הדברים המרעידים ומחרידים שהשמיע אז קרעו

את הלכות. הדברים שביסס ע"פ הזכרון על יסוד דרשת הגאון מפראג בעל "נודע ביהודה" וצ"ל (המובאים בספרי דרושי הצל"ח דרוש י"ח) אשר דרש לפני מאתיים שנה, קיבלו עכשיו – על רקע המציאות המדינית לאחר ההשמדה והחורבן – משמעות אקטואלית מיוחדת במינה.

הרבי פתח בפסוקים מהפסטר היום "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה להנחם על בניה כי איננו". לכאורה, שאל, יש לתמוה על הכפילות בפסוק שהוכיח פעמיים "בניה" והיה די באומרו "מאנה להנחם כי איננו". אין זאת אלא שמרומנו כאן על שני סוגים של צער שמצטרפת השכינה הקדושה על ישראל בגלותם. צער ראשון "רחל מבכה על בניה" הוא על עצם הצרות אשר פקדו אותם, כי בכל צרתם לו צר, קלני מראשי, קלני מזרועי, וצער שני הוא על כי נתרחקו בצוק העתים מגבול הקדושה, וישכחו כי זרע קודש המה, זה הצער על "בניה כי איננו" דהיינו שחדלו להיות במדרגת בנים למקום. כי הנה מלבד עצם החסרון שאבד מהם התואר "בנים", ואוי לה לאותה בושה שייקראו "עבדים", גם אורכת להם בזה סכנת כליון חם וחלילה, כי מצינו שנחלקו בגמרא (סנהדרין דף ק"א) בפירוש הכתוב "ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה", רבי שמעון בן לקיש אומר דברים כמשמען, ורבי יוחנן אמר אחד מעיר מציל כל העיר ואחד ממשפחה מציל כל המשפחה, ומבאר הצל"ח שאם נשארו במדרגת בנים – ובני אב אחד קרובים זה לזה ומצטרפים זה על זה – שייך שאחד יציל חברו, אבל אם הם במדרגת עבדים (ואין עבדי ארון אחד קרובים אהרדי ולא מצטרפים איש על רעהו) אזי צריך להתקיים המקרא כמשמעו שיישרדו רק אחד מעיר ושניים ממשפחה.

בעונותינו הרבים, ועק הרבי, כבר נתקיימה בנו חזות קשה זו. רחל מבכה על בניה, על ההרוגים על קדושת שמו ית', ומלבד זאת השכינה הקדושה מאנה להנחם "על בניה כי איננו", על שבני א"ל חי מן השרידים שכחו צור מחצבתם ואבד מהם התואר בנים, צאו וראו מה עלתה לנו שכבר נתקיימה גם הגבואה הנזכרת ושרדו רק "אחד מעיר ושניים ממשפחה" פשוטו כמשמעו.

אף הוא הוסיף והסביר את המשך הכתובים שמשכיב לה הקב"ה "מנעי קולך מבכי ועיניך מרדמעה ויש שכר לפעולתך ושוב מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך ושוב בנים לגבולם". גם כאן לכאורה יש כפילות בלשון הכתוב: "ושבו מארץ אויב", "ושבו בנים לגבולם"? אלא שהדברים מקבילים לקול בכיה של רחל המבוארים לעיל. כנגד "רחל מבכה על בניה" בגלל הצרות הוא אומר "ושבו מארץ אויב", וכנגד "מאנה להנחם על בניה כי איננו", שאבדה מהם מדרגת "בנים", ואשר הפכו להיות כאותו בן מלך שגלה מארמונו אל בני הכפרים עד ששכח נימוסי מלכות ושוב אינו נכסף אל בית אביו, כנגד זה מבטיח קוב"ה "ושבו בנים לגבולם", עוד יחזרו וישבו למדרגת בנים אהובים למקום. ויש בתהליך חזרה זו כמה דרגות. קודם כל "ושבו מארץ אויב", עוד כהיותם בארץ אויב, מחוץ לגבולות הקדושה, בלי התואר בנים, גם אז כבר יתנו לב לחזור

בתשובה. אחר כך "ושבו בנים לגבולם", תשובת בנים, תשובה מאהבה.

כי אמנם בלא תשובה כשיבוא הקץ יעמיד הקב"ה עליהם מלך שגזירותיו קשות כהמן כמאמר רמז"ל (סנהדרין דף צ"ו) – ובעוה"ר כבר עמד עלינו צורר היהודים היטלר ימ"ש – וישראל עושין תשובה, אבל אז הרי יהיה כליון בישראל ח"ו. אי לזאת מאנה רחל להנחם עד שמבטיח לה הקב"ה כי סופם לשוב למדרגת בנים ולחזור בתשובה מאהבה. "ישראל קדושים!" קרא הרבי בהתרגשות בסיום דבריו "המו אונכם לקול צער השכינה הקדושה הממאנת להנחם על בניה כי איננו, על אשר רבים מהשרידים שנשארו בחיים איכרו את התואר "בנים למקום", ואי אפשר להכיר כי יהודים הם. הבה, אחים, בואו ונשוב אל אבינו שבשמים, נחזור להיות יהודים הראויים להיקרא בנים למקום, נקבל על עצמנו עול מלכותו ית"ש, ואז יתקיים בנו ושוב בנים לגבולם".

הרבי לא שעה לאיזמיהם ופעל כמיטב הבנתו.

כאשר עלה על הבימה שהכינו עבור הנואמים, הושיט לו בזריות אחד ממלוויי מליט מצוייצת שהטמין מראש בחיקו, והרבי התעטף בה לעיני כל הקהל אחרי שברך בקול "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית". הציבור העניקי נפעם כליל מהופעתו המרשימה, כשהוא מעוטף בטלית גדול, דמותו הזכירה להם את רמויות אבותיהם הקדושים שנרצחו בשואה, ולשר גם ניתקה מפיהם. מיד פתח הרבי ודיבר בקול חוצב להבות אש על ההשמדה ועל הצרות, על הגורל היהודי ועל תפקידנו בעולם כעם השם, הוא הזכיר לכל היהודים הנוכחים שלא ישכחו את מחצבתם, והזכיר לעולם שלא ישכח את מה שעוללו לנו הצוררים. הרבי דיבר בסערת רוח, בהתרגשות הולכת וגוברת, והקהל נסחף עמו.

הרושם שעשה נאומו היה כביר ועצום, הציבור כולו התמוגג בדמעות שליש. אנשים מבוגרים ייכבו

בבכי כילדים. כשסיים הרבי ציוה למלווהו החזן ר' אהרן מילר להגיד ברמה תפלת "מלא רחמים" לעילוי נשמת הקדושים, כדת היום שמזכירין בו את הנשמות, וקהל האלפים התייפח שוב בבכי תמרורים מרגש ומזעזע. המעמד כולו הפך להיות לחרדת אלקים. מעמד נסער שכולו קידוש השם. הלך הרוחות נשתנה מקצה אל קצה. היריבים מן השמאל סלחו לו את שהוכיח שם שמים. הנואמים הבאים כבר ויתרו על זכות הדיבור שלהם. הרבי נשאר איפוא הנואם היחיד בקבלת הפנים. ה"צאפ" ליינים" האמריקאים, ומפקד המחנה לוינטג שמיד (= סמית), תירגמו את דבריו (שנאמרו ביידיש) לאנגלית באוני הגנרל אייזנהאור, שהתרגש עמוקות מכל המעמד והבטיח לפעול הלאה כמיטב יכולתו לטובת השרידים. מאז ואילך היה קיים קשר ידידותי בינו ובין הרבי וצ"ל שנשתמר לאורך ימים ונוצל לטובת אחב"י. אף הוא שאל אז בנמר הטקס את הרבי, מה יכול הוא לעשות למענו, והרבי ענה,

לפני מלכים יתייצב

בעיצומו של יום הכפורים שנת תש"י הופיע לביקור בפלדפינג הגנרל דווייט אייזנהאור, המפ"ד קר העליון של צבא ארצות הכיבוש האמריקאי, אשר ליימים שימש נשיאה של ארה"ב. כל הפלי-טים במחנה התאספו בשערי המחנה לכבודו והרבי מקלויזנבורג נ"ב יצא לקראתו עם ספר"תורה חכוק בורעותיו. התארגנה קבלת פנים מלכותית, והציבור דרש כי האדמו"ר יהיה במעמד זה הנואם המרכזי, אשר יביע את רגשות הפליטים ואת משאלותיהם. לעומת זאת קמו פעילי המפלגות החילוניות והבריו, שלא יניחו לו לדבר בשום פנים, אלא כתנאי שיתחייב מראש לא להזכיר בדבריו את שם ה' ולא להטיף ל"ידידשקייט". בכלל, הוזהרו, יהיה עליו לקצר בדבריו ולפנות את מקומו לנואמים אחרים. אולם

— המודיע —

אם לא יכלו לשוב, כי נהרסו עד היסוד, והאוכלוסיה סביב היתה עוינת. לארץ ישראל לא יכלו לעלות, בעמיו של המשמר המנדטורי שהתאכזר כלפיהם, וסגר בערם את דלת הכניסה. אף שאר הארצות בעולם, לרבות "מלכות של חסד" זו אמריקה, הגיפו את שעריהן — כאורה זמני — בפני הניצולים, ואילו במחנות נופם היתה האדמה כוערת כאש מתחת לרגלי שארית הפליטה — מטעמים מוכנים.

שארית זו התרכזה ברוכב ב"איזור האמריקני" של גרמניה, חלקה באיזור הבריטי, ומיעוטה ב"איזור הצרפתי" ובחלקים המערביים של ברלין. "פרנווא" לד" כפי שהקורא יבין מאליו השתייכה ל"איזור הכיבוש האמריקאי". חיהם של יהודי שארית הפליטה התנהלו באורח רשמי ע"י ועדים מרכזיים שהתקיימו במינכן, בברגן בלזן, וכן בברלין, שהוקמו במטרה למפל בכל הבעיות והצרכים של הפליטים, אולם ההגמוניה בועדים האלה היתה כליל בידי המפלגות החילוניות והציונים. החליט, איפוא, הרבי מקליוונבורג וצ"ל מיד בעבריו הראשונים להקים מוסגרת עצמאית שהאגר את שלושי אמוני ישראל בגוף קהילתי משלהם, ולא יהיו תלויים באפוטרור פוסים שהתרחקו מרוח ישראל סבא. את הגוף האירגוני הזה, ביחד עם רשת שלמה של מוסדות התורה והחסד שהקים, קרא הרבי בשם הכולל "שארית הפליטה".

קים עכורם מוסדות חינוך מסודרים, קיבל הבטחה שיעמידו לרשותו בפרנוואלד שורה שלמה של יחידות דיוור, בתים קטנים דמויי וילות, ששימשו בעבר אכסניה לקציני ה"וורמאכט" ופה תינתן לו האפשרות לפתח פעילות רוחנית ענפה. הסכימה, איפוא, דעתו הקדושה לעזוב את פלדפינג ביחד עם הציבור והילדים שהתקשרו אליו ולעבור לפרנוואלד.

הדבר היה בימים הספורים שבין יוה"כ"פ לחג הסוכות שנת תש"ו. הרבי קבע את מקום מושבו בפרנוואלד, הוא המקום שהפך מהרה להיות מרכז גדול של תורה ויהדות, ושימש כצומת היגדין של שארית הפליטה בכל מחנות העקורים. כפי שיסופר באריכות בספר תולדותיו שובנו ב"ה לערוך ולכ"י תוב.

"שארית הפליטה" הוא מושג שיוצר והטביע הרבי מקליוונבורג כדי להגדיר את מצבם ושאיפתם של הדי.פ.מ. משרידי היהודים, ניצולי גטאות ומחנות השמדה נאציים, וכן פליטים שהגיעו אחרי המלחמה מברית"מ, אשר התגוררו ומנית אחרי השואה בגרמניה — במסגרת של מחנות עקורים — כמשך שנים אחדות מבלי שירצו להשתקע בה. יש לזכור כי בתנאים ששרדו אלו, היו עדיין כל היהודים ה"משוחררים" להלכה, שהתרכזו לרוב במחנות הפליטים בערי גרמניה, צרפת ואיטליה, בחזקת "כלואים" למעשה. אל בתיהם מלפני השור

שאינו מבקש דבר — אלא אם יוכל להורות שישגי עיבורו "ארבעה מינים" לקראת חג הסוכות שיהול בעוד ימים ספורים. למשמע הדברים תקפה את הגנרל התרגשות רבה. הוא הבין כי הרבי העומד נכחו הנהו איש אלקים קדוש. אחרת אי אפשר להסביר את הדיבר, שיהודי מן העקורים במחנה שומע מפי מפקד הצבאות בכבודו ובעצמו, כי הוא מוכן למלא את משאלת לבו, ואינו מבקש דבר וולת אחרונ ולולב. כפי שמסופר, נשלח אז מטעם המרפקה האמריקאית באזור הכיבוש מטוס מיוחד לאיטליה, ומשם הביאו לאדמו"ר לולבים ואחרונים ע"פ הוראתו הישירה של הגנרל איינהאוז.

בינתיים עלתה על הפרק הצעת אנשי הממשל האמריקאי — לעבור למחנות העקורים בפרנוואלד ע"י מינכן. בעקבות הוריסה הגדולה של הפליטים, יוצאי מחנות הריכוז שונים של הנאצים ימ"ש, שחיפ"שו בית זמני לעצמם אחרי השחרור והגיעו איכשהו לפלדפינג — ולרוב בעקבות השמעתה שהולך ומתרחק פה ריכוז יהודי בעל צביון חרדי — נעשה המקום צד מהכיל. והשלטונות באיזור הכיבוש האמריקאי נאלצו, איפוא, לתכנן הקמתו של מחנה עקורים גדול נוסף, והיעידו לצורך זה את הקסרקטין הצבאי לשעבר בפרנוואלד, שהיה דחצידיים ופתיים אים למטרת שיכון העקורים באורח זמני בתנאי רווחה יחסית. האדמו"ר מקליוונבורג שהתעתד לקלוט תחת חסותו מאות בני נוער ניצולים, ולהי

גדולים מעשי צדיקים

ברצוני להביע קצת סרגשותי למקרא המאמר "הן יקבלני לו אייה"ל" מנשיק אשר קראתי בדמע בתים אחרי הקינות והיה נדמה לי באי"ל זה המשך אחד מן הקינות. מקדמת דנא קורא אנכי כשקיקה את מאמריו ומסותיו של סופרם הותיק הרב אהרן טירסקי, אבל הפעם הוא כמי שאומרים "התעלה על עצמו" וסחף אותו הקורא לגמרי בנהר הדמעות, כי אכן רבת צירוני הנאצים ימ"ש וגם לב אכן ימס כאשר שומעים על אכזריותם השטנית ובמיוחד מעלליהם נגד כל יקר וקדוש לישראל, מאידך פחד ורחב הלב מגדול הגבורה הרוחנית והמסייע של קדוש עליון ציס"ע האדמו"ר מצאנו זי"ע שלא נשכר מהם. יישר כוחכם בעד פירסום הדברים, ממש זיכוי הרבים, ומי יתן ותהיו שלוחי ציבור להביע בקשתי ובקשת רבים כמוני שיזדוורו וידפיסו בהקדם את ספרו הקדוש של סופרם הגנ"ל מכל מעשה תקפו וגבורתו וקידוש השם של האדמו"ר מצאנוקליוונבורג וצוק"ל. גדולים מעשי צדיקים בכלל, ובפרט בתחום הזה של קדו"ש כשואה, אשר לצעדינו נכתב עליו רק מעט, ואין די מלים להעריך חשיבותו במיוחד לבני הנעורים. ואכפול תודתי בברכה התורה בנימין אשר פרידמן

שיטת רבנות ברמה

נהגתי לקרוא בגיליון מש"ק האהרון כתבות נרחבות על דמותו רבת האנפין של ב"ק האדמו"ר מצאנוקליוונבורג זי"ע, בכלאיות שלושנים הם למסירתו. הן על עבודתו הקדושה בתפילתי הן על הצלת יהודים ברחובות ובגטאות לאחר השואה האיומה, הן על בנין קהילת צאנו בתנאים וביררשלים. אולם שאיפתו רבות בשנים "לעשות נפשות" כפשוטו, לשמור שבת ויו"ט כשיטת ר"ת כנפסק בשו"ע סי' רס"א כמעט ולא הוזכרה, אקנה שהחסר יושלם. (ראה שו"ע דברי יצחק ח"ב סימנים ב' ו' ח' ט' ו', שפע חיים מכתבי תורה ת"א תשובות י"א עד י"ח, ח"ג סימן ק"צ, ועוד). דוד הלוי ויידימן אשדוד